

**Львівська бізнес-школа УКУ (LvBS)
“Форум НДО в Україні”
Соціологічна лабораторія Програми соціології УКУ**

З В І Т

за результатами дослідження

**“Стан та перспективи співпраці між бізнесом та НДО
в Донецькій та Луганській областях”**

Львів – 2018

З М І С Т

РЕЗЮМЕ	с. 3
ВСТУП	с. 5
РЕЗУЛЬТАТИ ОНЛАЙНОВОГО ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ БІЗНЕСУ І НДО	с. 8
ЧАСТИНА 1. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПІДПРИЄМСТВА БІЗНЕСУ ТА СТРУКТУРИ НДО, ПРЕДСТАВНИКИ ЯКИХ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ	с. 8
ЧАСТИНА 2. УЗАГАЛЬНЕНІ ПОГЛЯДИ НА СПІВПРАЦЮ БІЗНЕСУ І НДО В УКРАЇНІ ТА В РЕГІОНІ	с. 14
ЧАСТИНА 3. ПОІНФОРМОВАНІСТЬ ПРО СПІВПРАЦЮ БІЗНЕСУ І НДО. ОЦІНКА ЇЇ ТЕПЕРІШНЬОГО СТАНУ ТА У ПЕСПЕКТИВІ	с. 21
ЧАСТИНА 4. ДОСВІД СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО	с. 27
ЧАСТИНА 5. ЕТАПИ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО	с. 39
ЧАСТИНА 6. ВПЛИВ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ ...	с. 44
ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОНЛАЙНОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	с. 46
ДОДАТКИ	с. 54
ДОДАТОК № 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ БІЗНЕСОМ ТА НДО (ЗАПИТАЛЬНИК ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ БІЗНЕСУ)	с. 54
ДОДАТОК № 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ БІЗНЕСОМ ТА НДО (ЗАПИТАЛЬНИК ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НДО)	с. 62

РЕЗЮМЕ

Основна мета проекту – вивчення особливостей міжсекторальної співпраці громадських організацій та малого і середнього бізнесу в Донецькій та Луганській областях. Зокрема, основними дослідницькими запитаннями були наступні. Як започатковується співпраця локального бізнесу і місцевих НДО? Які формати їхньої взаємодії є найбільш продуктивними і корисними для громад регіону? Які чинники сприяють зазначеній співпраці? Які фактори можуть стати на перешкоді для неї? Як долати ці перешкоди?

Впродовж листопада-грудня 2017 р. було проведено перший етап проекту у форматі онлайн-анкетування 50 представників малого та середнього бізнесу, а також 51 представника громадського сектору регіону з метою отримати відповіді на представлені вище запитання. Впродовж січня 2018 р. ми провели дослідження за стратегією одиначного кейс-стаді, з метою поглибленого розуміння наявних моделей співпраці бізнесу та громадського сектору, а також поглиблення розуміння факторів які сприяють та навпаки стоять на заваді успішній співпраці акторів. Було проведено п'ять напівструктурованих глибинних інтерв'ю із представниками бізнесу та громадського сектору з Донецької та Луганської областей в рамках вивчення досвіду їхньої успішної та невдалої співпраці.

Результати дослідження засвідчили, що експерти активно підтримували ідею, що співпраця між бізнесом і НДО має відбуватись обов'язково і на регулярній основі. Також представниками обох сфер було зазначено, що співпраця громадських активістів і підприємців у регіоні за останніх три роки збільшилась, і що вона, безумовно, необхідна, а тому її слід посилити. З іншого боку ми з'ясували, що взаємодія бізнесу і НДО на Донеччині та Луганщині є ще поки що на початкових етапах свого формування, а тому потребує експертного супроводу й підтримки у вирішенні наступних першочергових завдань:

- розвиток взаємнообумовленої довіри між бізнесом і НДО;
- підвищення рівня поінформованості як про самі НДО і бізнесові структури в регіоні, так і про користь для місцевих громад від їхньої співпраці;
- підсилення аргументів, які роблять співпрацю бізнесу і НДО в регіоні взаємовигідною;
- допомога структурам НДО і бізнесу у формуванні їхньої конструктивної взаємодії із місцевими органами влади та громадськістю, зокрема, допомога у виробленні прийнятних для усіх “відкритих правил співпраці”;

- підвищення рівня суб'єктності як структур НДО, так і підприємств бізнесу в контексті їхньої взаємодії, зокрема допомога НДО у покращенні якості їхніх проектів, які вони представляють бізнесменам, місцевій владі або громадськості;
- сприяння у генеруванні таких важливих напрямів співпраці бізнесу і НДО Луганщини та Донеччини, як розвиток громадських платформ, облаштування громадських просторів, підвищення рівня економічної та правової компетентності місцевих жителів, допомога у соціальному захисті потребуючих верств населення, участь у покращенні в межах громад освіти, охорони здоров'я, екології, сприяння у розвитку культури і мистецтв в регіоні тощо.

ВСТУП

В умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні особливе місце відведене становленню окремих територіальних громад (ОТГ) – важливій складовій розвитку громадянського суспільства. Локальні спільноти мають стати основою суспільно-політичного і економічного життя в сучасному українському соціумі. У цьому контексті важливим рушієм поступальних змін виступатимуть недержавні організації (НДО) – осередки акумуляції енергії і дій людей, скерованих на вирішення комплексу питань із облаштування життя локальних спільнот. Відомо також, що сильна громада функціонує там, де активно розвивається бізнес – з одного боку як джерело регулярних фінансових надходжень у місцевий бюджет, з іншого – як мережа підприємницьких структур, які створюють місця праці для людей. Таким чином НДО і бізнес є принциповими складовими ОТГ, а їхня взаємодія – запорукою активного розвитку місцевих громад в Україні. За таких умов актуальним є питання дослідження шляхів та форм співпраці громадського сектору та підприємницьких структур у тих чи інших населених пунктах, у тому чи іншому регіоні України. Як започатковується співпраця бізнесу і НДО? Які формати їхньої взаємодії є найбільш продуктивними і корисними для місцевих громад? Які чинники сприяють зазначеній співпраці? Які фактори можуть стати на перешкоді для неї? Як долати ці перешкоди?

Пошуку відповідей на ці та інші запитання присвячене дане дослідження. Його **основною метою** є вивчення особливостей міжсекторальної співпраці громадських організацій та малого і середнього бізнесу в Донецькій та Луганській областях.

На першому етапі працювано дані від 50 представників малого та середнього бізнесу, а також 51 представника громадського сектору регіону. Опитування експертів від бізнесу та від НДО, які зареєстровані та здійснюють свою діяльність на території Донецької та Луганської областей, проводилось з використанням стандартизованої анкети в онлайн-режимі у середовищі GOOGLE FORM (*Див. Додаток № 1 “Запитальник для представників бізнесу”, Додаток № 2 “Запитальник для представників НДО”*).

Опитування проводилось впродовж листопада-грудня 2017 р. Воно стосувалося наступних основних тем.

1. Потреба співпраці бізнесу і НДО, її роль. Причини непотрібності такої співпраці – якщо наявні.
2. Готовність бізнесу (його сфер) співпрацювати з НДО.
3. Чинники, що перешкоджають співпраці бізнесу і НДО.
4. Зміни у співпраці бізнесу і НДО за останніх три роки в регіоні.

5. Відчуття потреби у посиленні співпраці бізнесу і НДО в регіоні.
6. Обізнаність з прикладами успішної співпраці бізнесу і НДО.
7. Обізнаність з ефективними НДО, їхні приклади та роз'яснення.
8. Візії найбільш ефективних форм співпраці бізнесу і НДО тепер і у перспективі 3-х років.
9. Наявність досвіду співпраці з НДО / бізнесом. Опис прикладів співпраці з НДО / бізнесом. Причини відсутності досвіду співпраці з НДО / бізнесом.
10. Взаємоскерована важливість співпраці НДО з бізнесом; важливість цієї співпраці для міста, роз'яснення цієї важливості. Позитивне-негативне у співпраці бізнесу з НДО.
11. Фінансові аспекти співпраці бізнесу з НДО.
12. Профілі діяльності НДО, які підтримуються або підтримувалися бізнесом найбільш охоче. Види підтримки, яку зазвичай очікують НДО від бізнесу.
13. Обставини зпочаткування співпраці бізнесу з НДО. Етапи, на яких відбувається або планується долучення до підтримки проектів НДО з боку бізнесу / відбувається або планується пошук підтримки для НДО з боку бізнесу.
15. Вплив співпраці бізнесу і НДО на державну політику.
16. Статусні і контактні дані про структури бізнесу і НДО.

Другою складовою проекту було проведення кейс-стаді. Дослідження проводилось за стратегією одиничного кейс-стаді, з метою поглибленого розуміння наявних моделей співпраці бізнесу та громадського сектору, а також поглиблення розуміння факторів які сприяють та навпаки стоять на заваді успішній співпраці акторів. Стратегія кейс-стаді полягає у тому, щоб дослідивши один або декілька випадків, розкрити зміст глибинних процесів, які відбуваються у досліджуваних групах. Усього було проведено п'ять напівструктурованих глибинних інтерв'ю із представниками бізнесу та громадського сектору з Донецької та Луганської областей. Для інтерв'ю було відібрано осіб, які мали досвід успішної та невдалої співпраці (бізнес та НДО). Йдеться про ситуації коли НДО зверталось до бізнесу з пропозицією співпраці та зворотня модель – коли бізнес звертався до НДО. Опитування проводилось впродовж січня 2018 р.

Проект реалізували співробітники Львівської бізнес-школи (LvBS) у співпраці із викладачами і студентами кафедри соціології Українського католицького університету. Основними виконавцями були:

Людмила Крижановська (керівник відділу розвитку проектів Львівської бізнес-школи) – розроблення концепції проекту, загальний менеджмент;

Віктор Сусак (к.с.н., проф. кафедри соціології УКУ) – розробка інструментарію експертного онлайн-опитування, аналіз результатів експертного онлайн-опитування, написання звіту за результатами експертного онлайн-опитування;

Оксана Міхеєва (д.і.н., проф., завідувач кафедри соціології УКУ) – розробка інструментарію експертного онлайн-опитування, пошук експертів для кейсів, інтерв'ювання експертів, розробка кейсів;

Інга Козлова (к.с.н., доц. кафедри соціології УКУ) – розробка інструментарію експертного онлайн-опитування, розробка інструментарію для опису кейсів, підготовка навчальних кейсів, написання звіту за результатами кейс-стаді;

Дмитро Миронович (к.с.н., доц. кафедри соціології УКУ) – розробка інструментарію експертного онлайн-опитування;

Ірина Когут (зовнішній експерт) – пошук експертів для кейсів, інтерв'ювання експертів;

Марія Сав'яненко, Марія Вельчинська, Христина Грисько (студентки кафедри соціології УКУ) – розширення бази контактів для опитування, проведення онлайн-опитування.

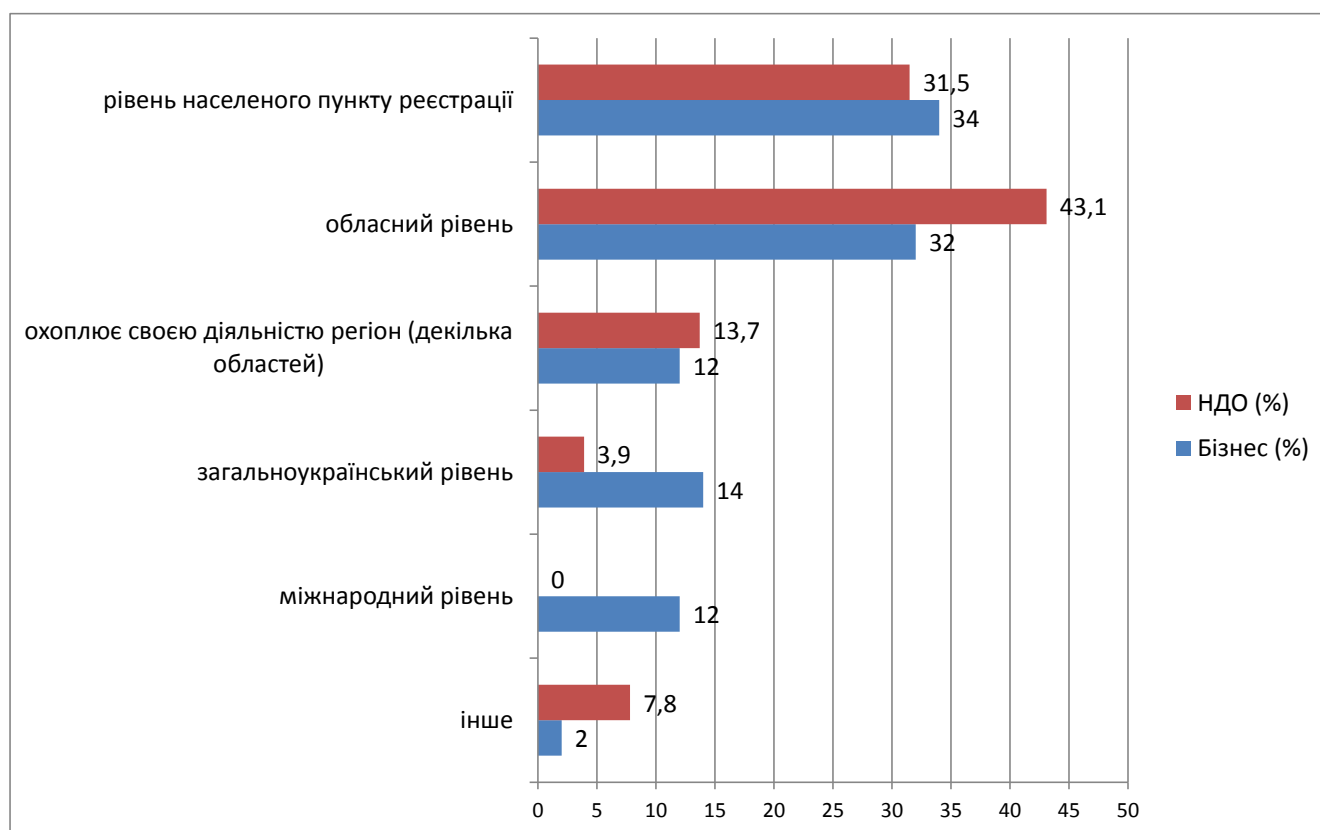
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

**РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. РЕЗУЛЬТАТИ ОНЛАЙНОВОГО ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ
БІЗНЕСУ І НДО**
**ЧАСТИНА 1. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПІДПРИЄМСТВА БІЗНЕСУ ТА СТРУКТУРИ НДО,
ПРЕДСТАВНИКИ ЯКИХ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ**

У масштабі діяльності підприємств бізнесу і структур НДО переважає обласний рівень та рівень населених пунктів реєстрації в межах Донецької та Луганської областей.

Рисунок 1.1

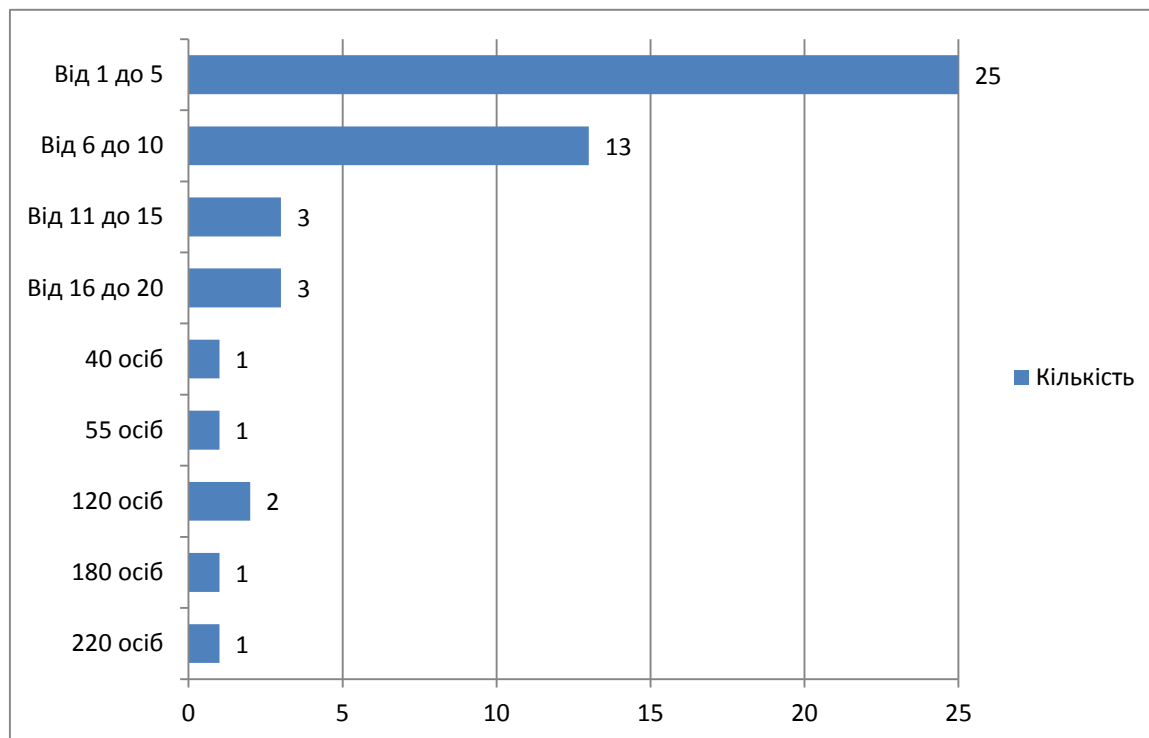
Зазначте, будь ласка, масштаб діяльності Вашого підприємства (Вашої НДО)

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПІДПРИЄМСТВА БІЗНЕСУ

Рисунок 1.2

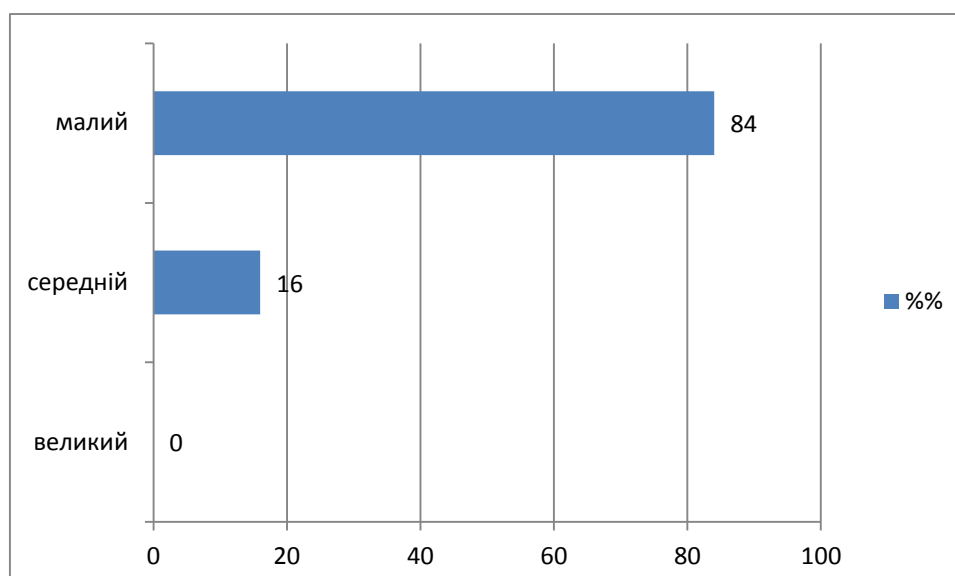
**Зазначте, будь ласка, скільки людей працює на Вашому підприємстві?
(ДЛЯ СТРУКТУР БІЗНЕСУ) ***

В середньому – 20 працівників

Рисунок 1.3

До якого типу можна віднести Ваш бізнес? (ДЛЯ СТРУКТУР БІЗНЕСУ)

До якої сфери відноситься Ваш бізнес? (ОБЕРІТЬ УСІ ВАРІАНТИ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВАШОГО ПІДПРИЄМСТВА)

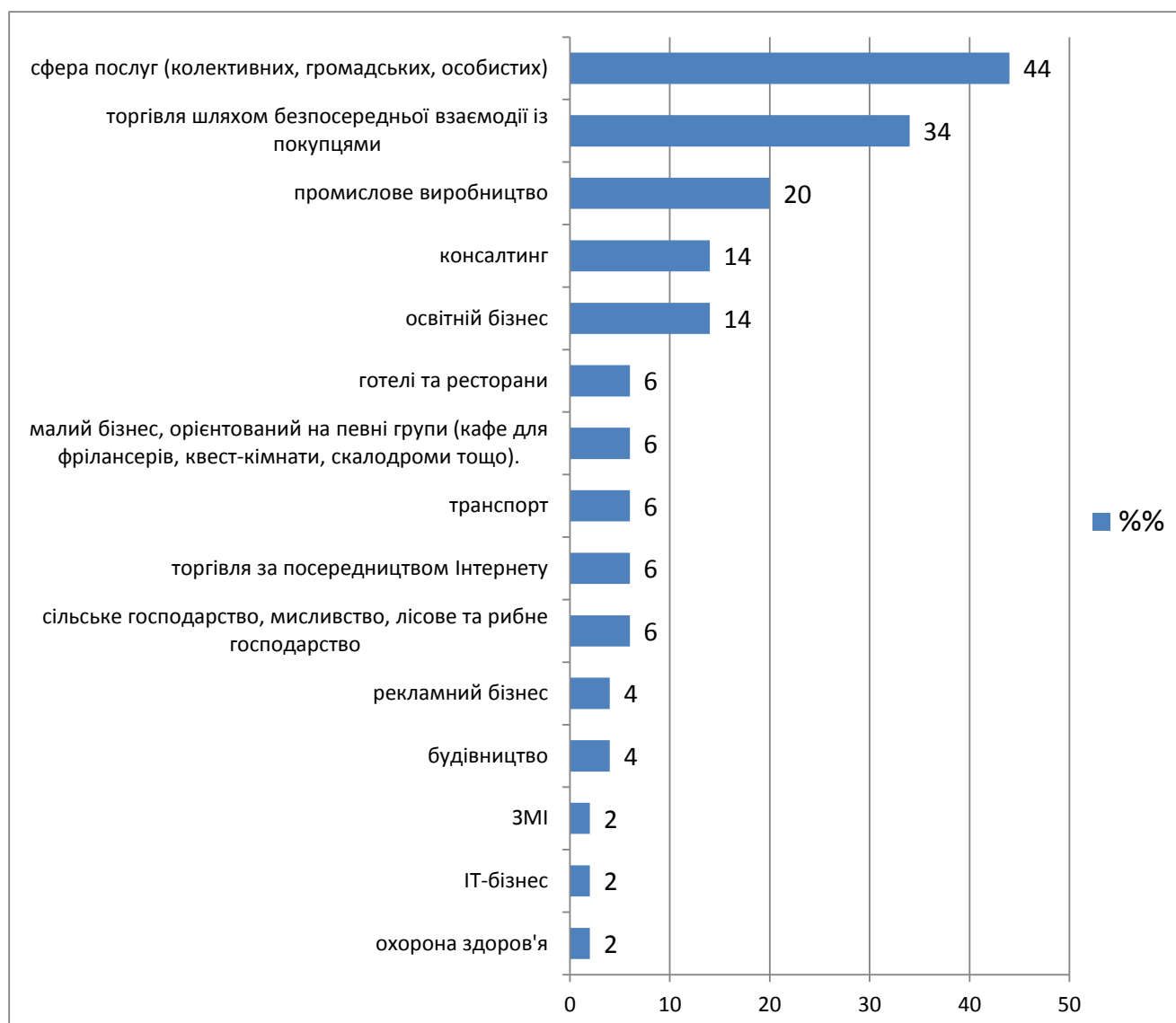

Рисунок 1.5

Як довго працює Ваше підприємство? Вкажіть, будь ласка, кількість років його роботи. (ДЛЯ СТРУКТУР БІЗНЕСУ)

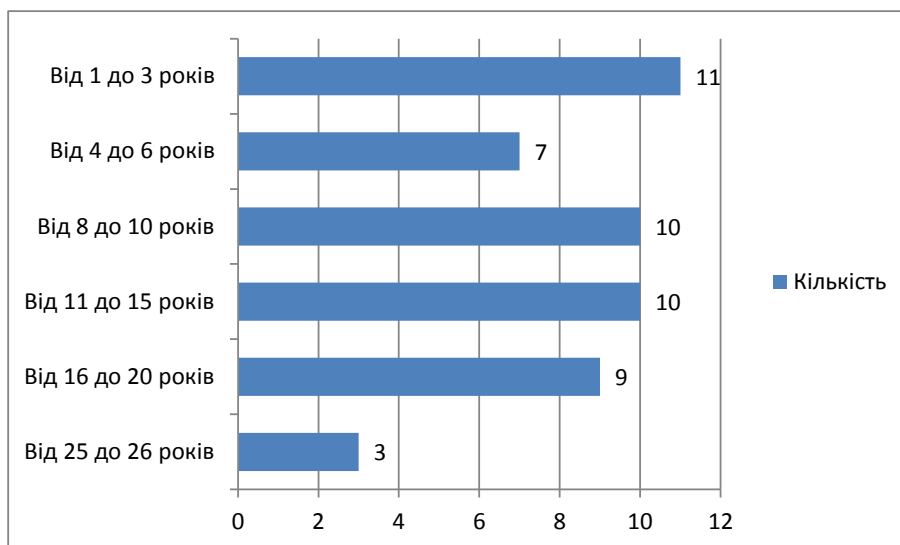
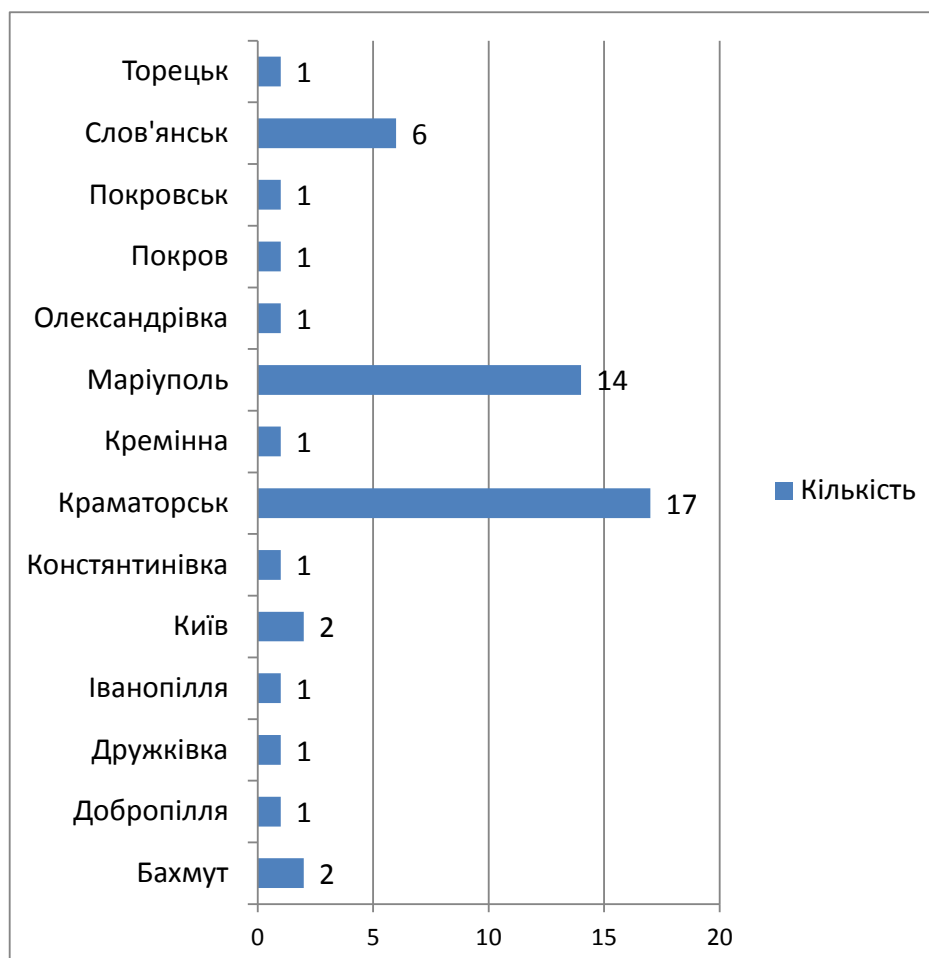

Рисунок 1.6

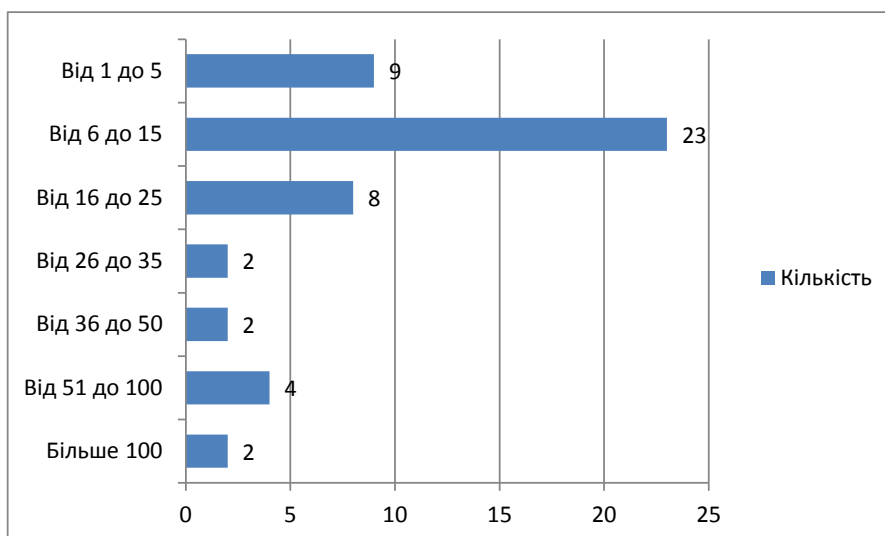
Зазначте, будь ласка, місто, у якому фактично розташоване Ваше підприємство (ДЛЯ СТРУКТУР БІЗНЕСУ)

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТРУКТУРИ НДО

Рисунок 1.7

Зазначте, будь ласка, скільки людей (на постійній основі та волонтерів) залучено до діяльності Вашої НДО?

В середньому – 27 активістів (на постійній основі та волонтерів)

Рисунок 1.8

Хто є цільовою аудиторією Вашої НДО? (ОБЕРІТЬ УСІ ВАРІАНТИ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВАШОЇ НДО)

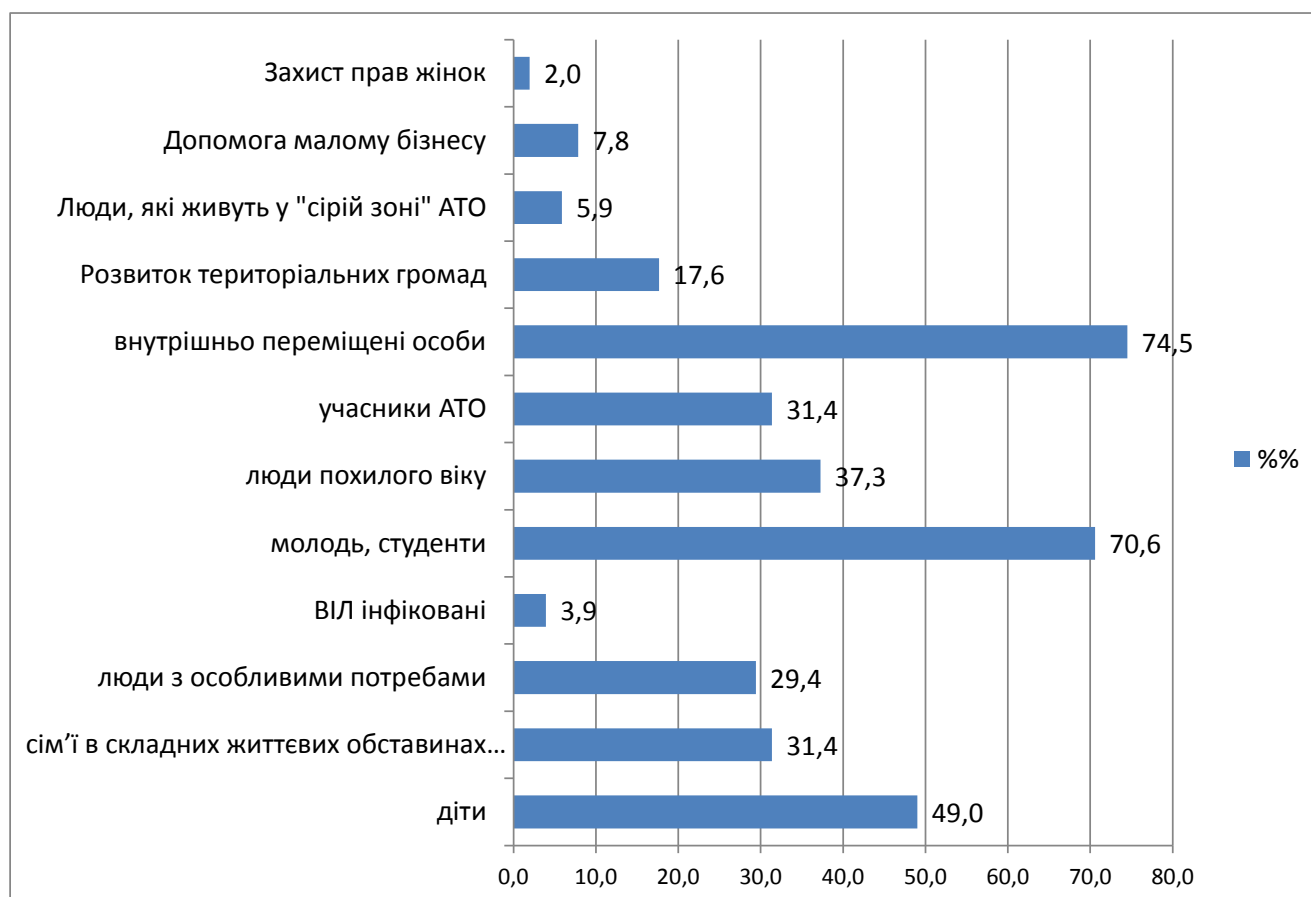

Рисунок 1.9

Як довго працює Ваша НДО? Вкажіть, будь ласка, кількість років її роботи.

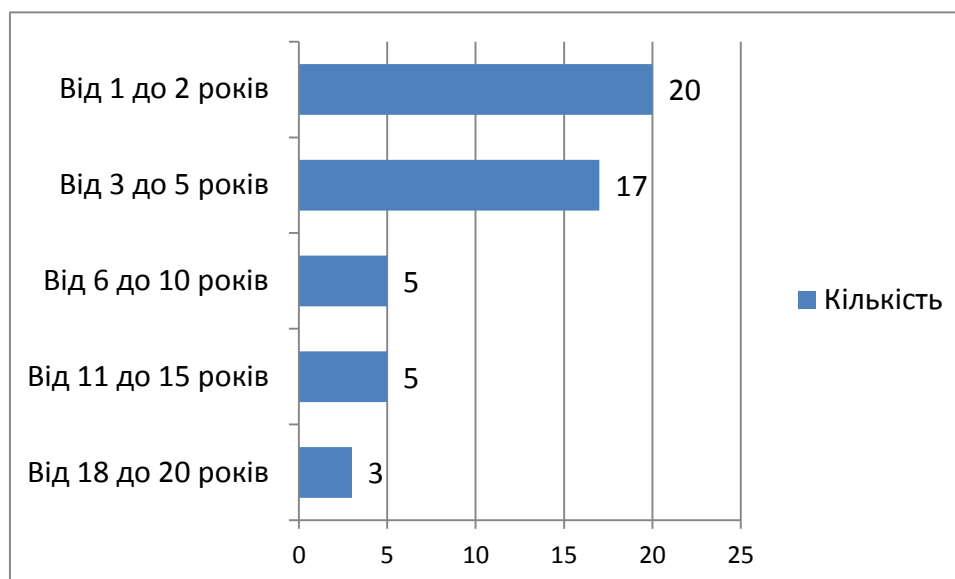
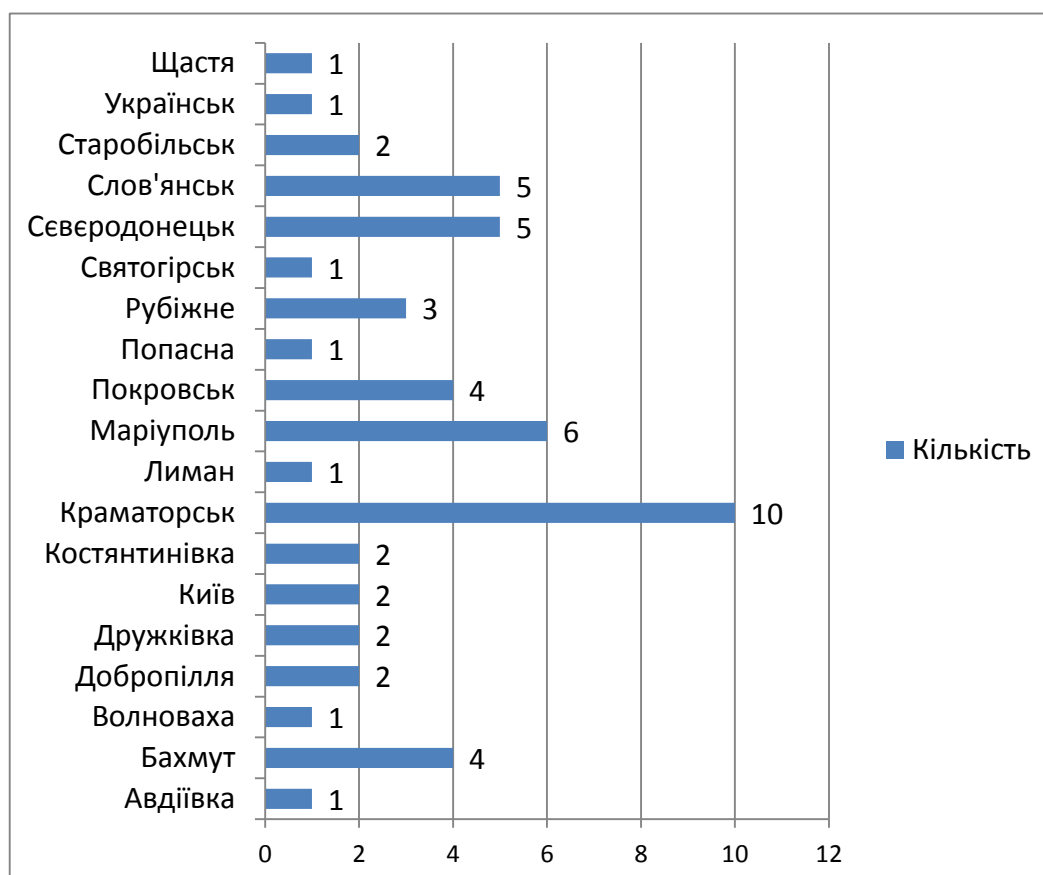

Рисунок 1.10

Зазначте, будь ласка, місто, у якому фактично розташована Ваша НДО

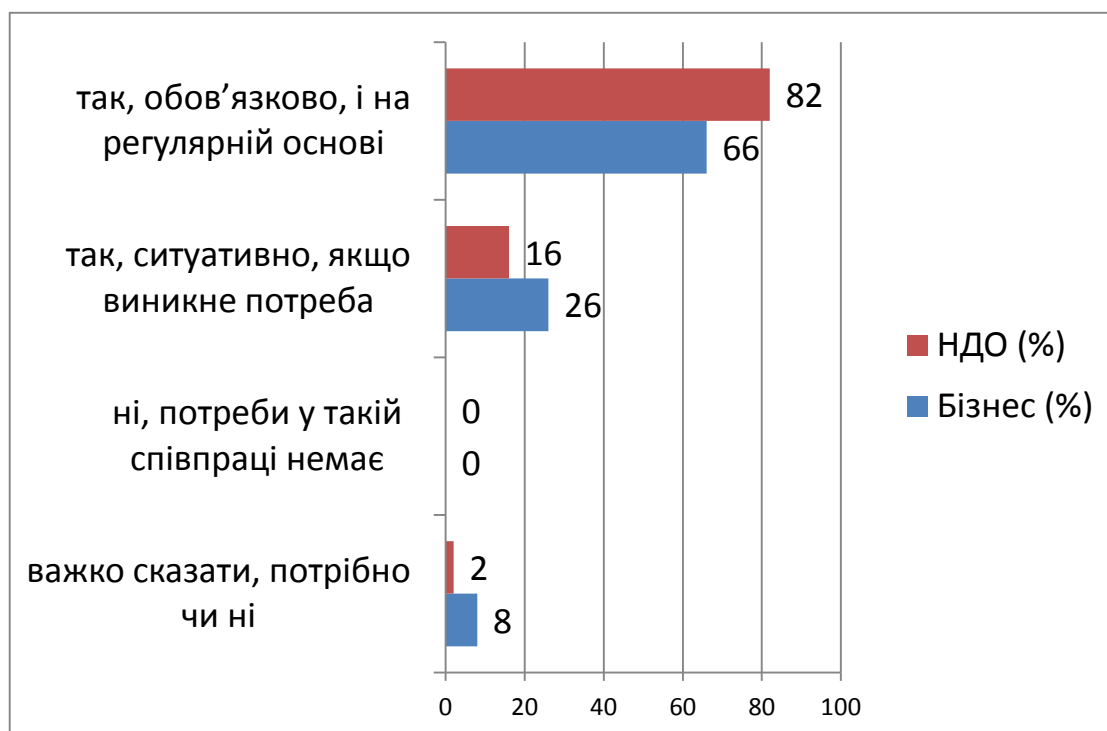
ЧАСТИНА 2. УЗАГАЛЬНЕНІ ПОГЛЯДИ НА СПІВПРАЦЮ БІЗНЕСУ І НДО В УКРАЇНІ ТА В РЕГІОНІ

- ПОТРЕБА СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО, ЇЇ РОЛЬ
- ПРИЧИНИ НЕПОТРІБНОСТІ ТАКОЇ СПІВПРАЦІ
- ГОТОВНІСТЬ БІЗНЕСУ (ЙОГО СФЕР) СПІВПРАЦЮВАТИ З НДО
- ЧИННИКИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО
- ЗМІНИ У СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО ЗА ОСТАННІХ 3 РОКИ В РЕГІОНІ
- ВІДЧУТТЯ ПОТРЕБИ У ПОСИЛЕННІ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО В РЕГІОНІ

Ані представники бізнесу, ані НДО не вважають, що потреби у співпраці бізнесу та НДО в Україні немає. В цьому контексті в обидвох сторін активно переважає позиція (66% експертів від бізнесу та 82% експертів від НДО), що співпраця між бізнесом і НДО має відбуватись обов'язково і на регулярній основі.

Рисунок 2.1

Як Ви вважаєте, чи потрібно бізнесу та НДО в Україні співпрацювати?

В рамках питання про роль, яку може відігравати співпраця між бізнесом і НДО, то представники як підприємств бізнесу, так і структур НДО достатньо узгоджено зійшлися на думці, що ця співпраця, по-перше, створює умови для активізації соціальних та громадянських ініціатив на місцях (74% експертів від бізнесу та 86% експертів від НДО), а, по-друге, є ефективним механізмом розвитку громадянського суспільства в цілому (63% та 66% відповідно). Крім того, представники обидвох сторін достатньо активно наголошували на тому, що співпраця є інструментом розвитку та підвищення соціальної відповідальності бізнесу (52% та 68% відповідно), а також дозволяє швидше вирішувати важливі для громади питання (50% та 56% відповідно) та робить діалог громади з бізнесом більш відкритим (37% та 52% відповідно).

Рисунок 2.2

Якщо так, то яку роль може відігравати співпраця між бізнесом та НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

Про можливі негативні наслідки співпраці бізнесу і НДО жодних активно виражених позицій не було артикульовано. Були зафіксовані поодинокі коментарі на кшталт: що ця співпраця переобтяжує бізнес зайвою для нього соціальною відповідальністю, що вона обкладає НДО зайвими днями неї обов'язками, та ставить НДО в дуже складні та бюрократизовані умови використання коштів, які надходять як допомога з боку бізнесу (Див. Рисунок 2.3).

Рисунок 2.3

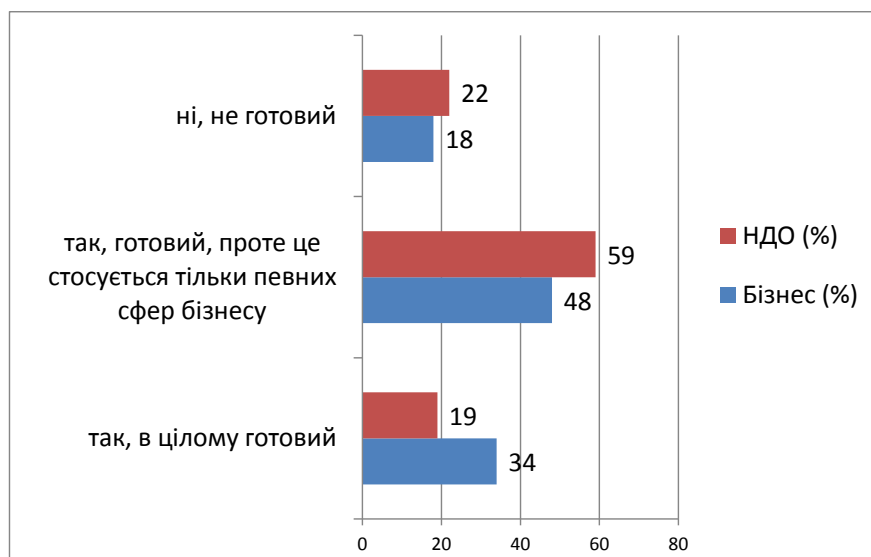
**Якщо ні, то чому, на Вашу думку, співпраця між бізнесом та НДО є непотрібною?
(МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)**

Представники структур бізнесу та громадського сектору достатньо узгоджено зійшлись на позиції, що український бізнес в цілому готовий співпрацювати із НДО, щоправда практично половина з них дотримується думки, що ця готовність стосується тільки певних сфер бізнесу.

Рисунок 2.4

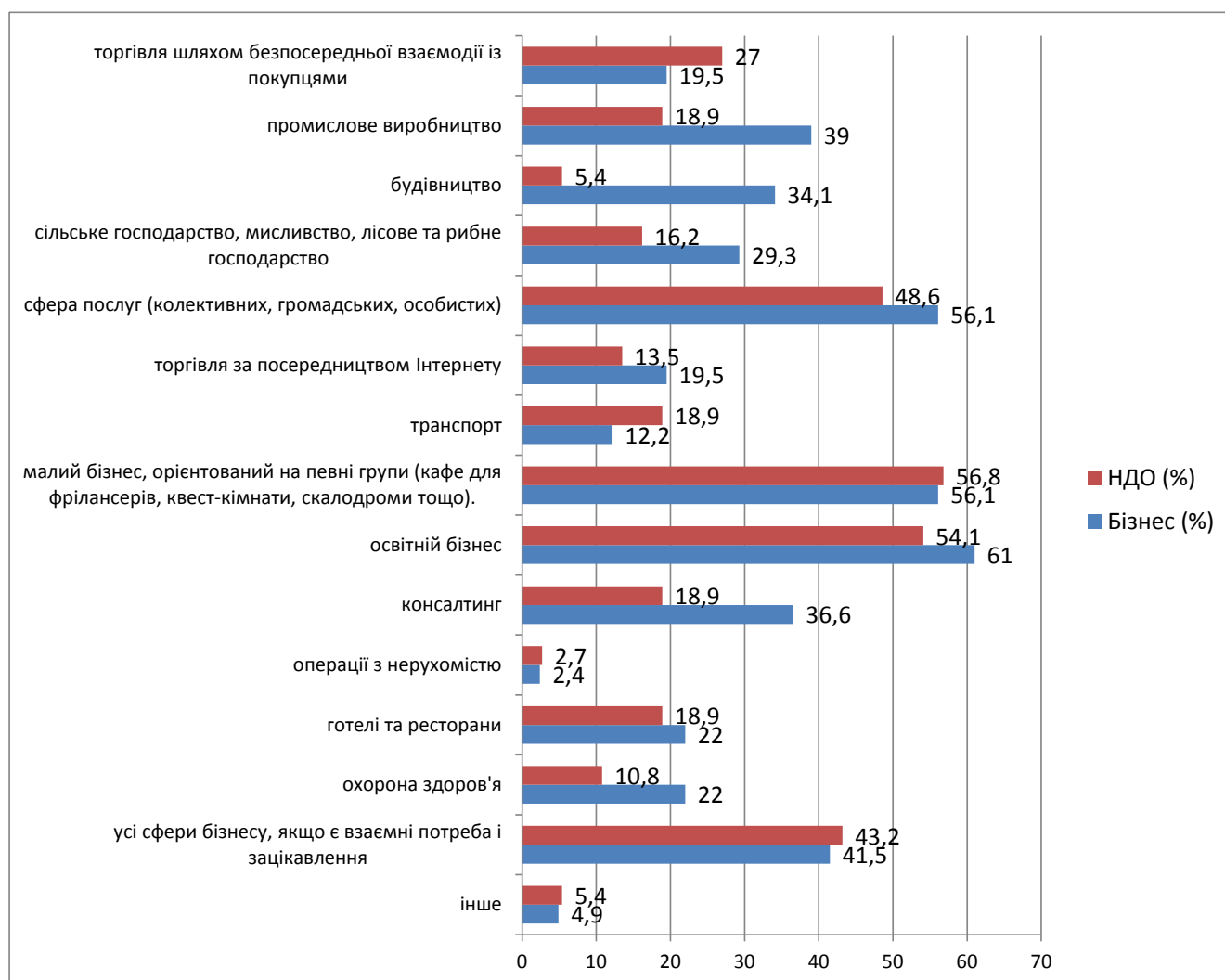
Чи, на Вашу думку, український бізнес взагалі готовий співпрацювати з НДО?

З розмаїття сфер бізнесу підприємці та громадянські активісти виокремили освітній бізнес (61% експертів від бізнесу та 54,1% експертів від НДО), малий бізнес, орієнтований на певні групи людей (56,1% та 56,8% відповідно), а також бізнес зі сфери послуг (48,6% та 56,1% відповідно), як такі, що найбільше готові співпрацювати з НДО. Також заслуговує на увагу взаємоузгоджена позиція, що усі сфери бізнесу в цілому можуть бути готові до взаємодії, якщо формуються спільні з НДО потреби і спільні зацікавлення у співпраці (41,5% та 43,2% експертів).

Рисунок 2.5

Які саме сфери бізнесу готові співпрацювати з НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

Щодо можливих перешкод для співпраці між НДО та бізнесом, то представники обидвох сторін зійшлися на позиції, що такою є відсутність належної інформації про діяльність НДО чи бізнесу (68,3% експертів ід бізнесу та 77,8% експертів від НДО). 41,4% представників бізнесу наголосили, що співпраця може не відбуватись також через відсутність потреби у такій співпраці, а 47,2% представників НДО – через низький професійний рівень працівників бізнесу (див. Рис. 2.6).

Громадянські активісти артикулювали також наступні інші чинники:

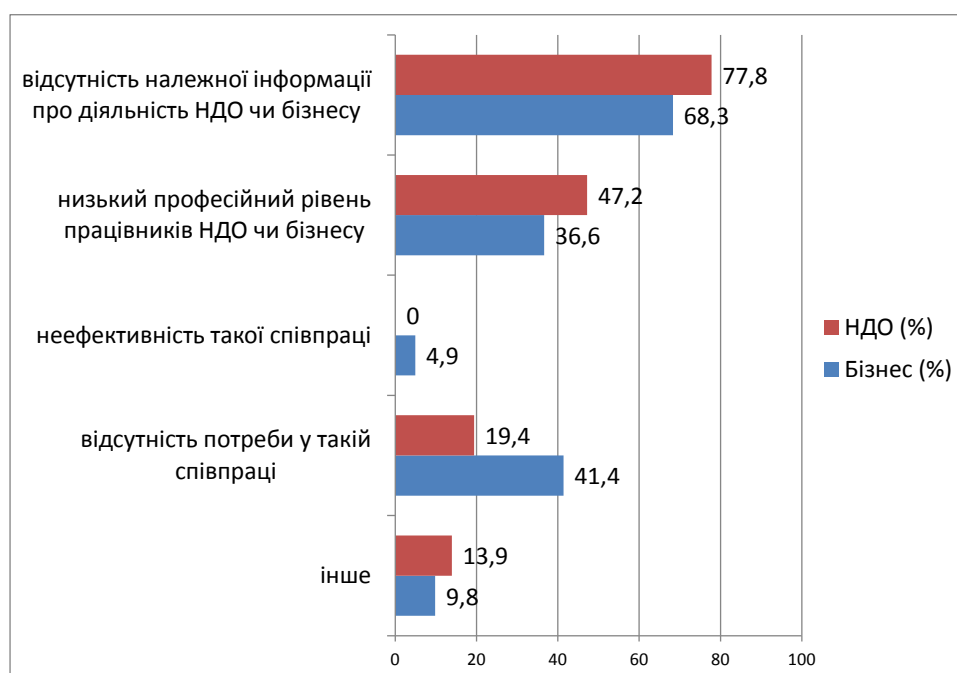
- недосконалість законодавства про НДО (обмеження, рамки, заборони, тягар звітності);
- відсутність фінансово сталого бізнесу в регіоні (співпрацюють тільки ФОПи час від часу, а великий бізнес - ні);
- брак інформації про корисність такої співпраці;
- брак взаємної довіри.

Бізнесмени зазначили наступні фактори:

- низька культура такої взаємодії;
- низький рівень відповідальності громадян;
- формальна (“для галочки”) діяльність НДО;
- брак довіри до НДО.

Рисунок 2.6

Що, на Вашу думку, перешкоджає співпраці між НДО та бізнесом? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

З іншого боку експерти з обох середовищ зазначають, що співпраця НДО та бізнесу у їхньому регіоні за останніх три роки збільшилась (52% експертів від бізнесу та 61% експертів від НДО), і що така співпраця, безумовно, необхідна, а тому її слід посилити (77% та 90% відповідно). Причиною росту випадків взаємодії вищезазначених середовищ послуговували військові дії на сході країни (див. Рис. 2.7 та 2.8).

Рисунок 2.7

Як змінилася, на Вашу думку, за останніх три роки співпраця НДО та бізнесу у Вашому регіоні?

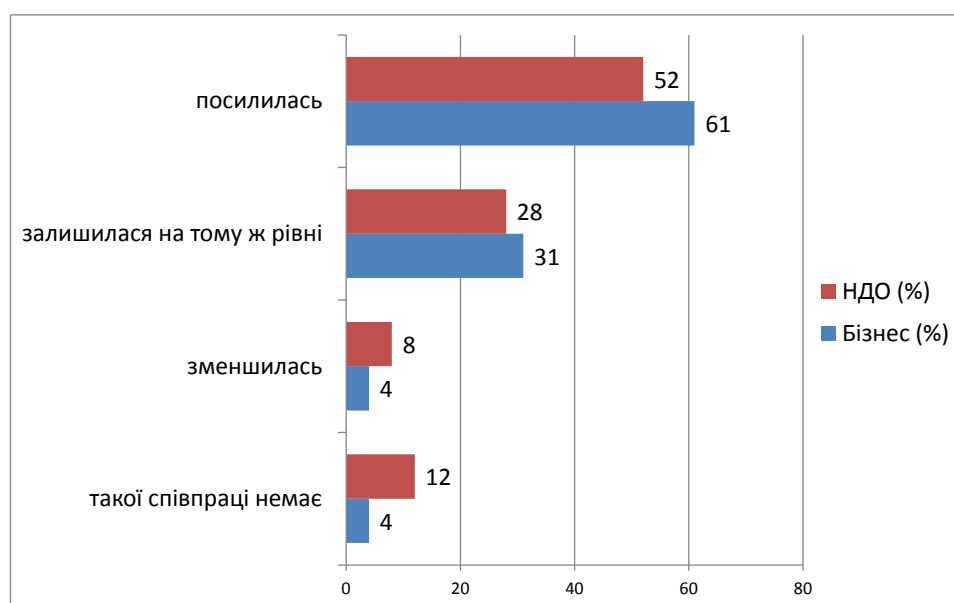
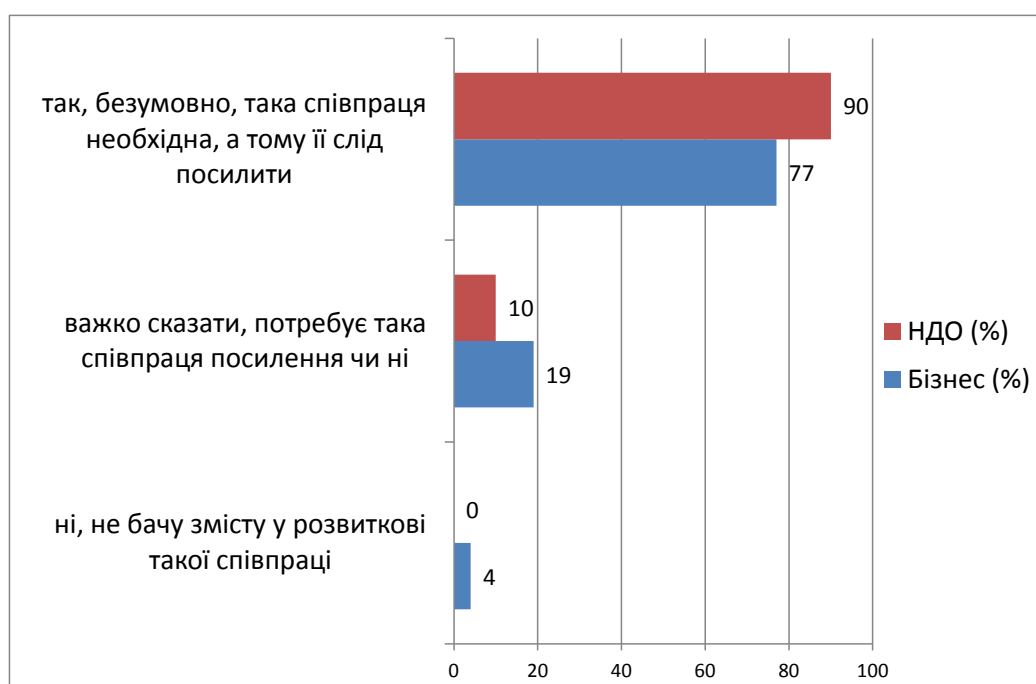

Рисунок 2.8

Чи відчуваєте Ви потребу у посиленні співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 2.

Назагал як представники бізнесу так і представники громадського сектору декларують необхідність взаємодії між вищезазначеними сферами. Представники обох середовищ, які брали участь у дослідженні зазначають, що така співпраця сприяє розбудові громадянського суспільства, однак, окрім цього, як ми розуміємо, ця співпраця покликана долати наслідки гуманітарної кризи, якої зазнав Схід країни. На відміну від державних механізмів, бізнес та НДО є більш гнучкими структурами, які мають змогу швидше реагувати на зміни, які відбуваються у країні, а також відповідати на запити і потреби постраждалого населення. Отже співпраця обох цих секторів покликана виконувати ту функцію, яку наразі не готові виконувати державні структури.

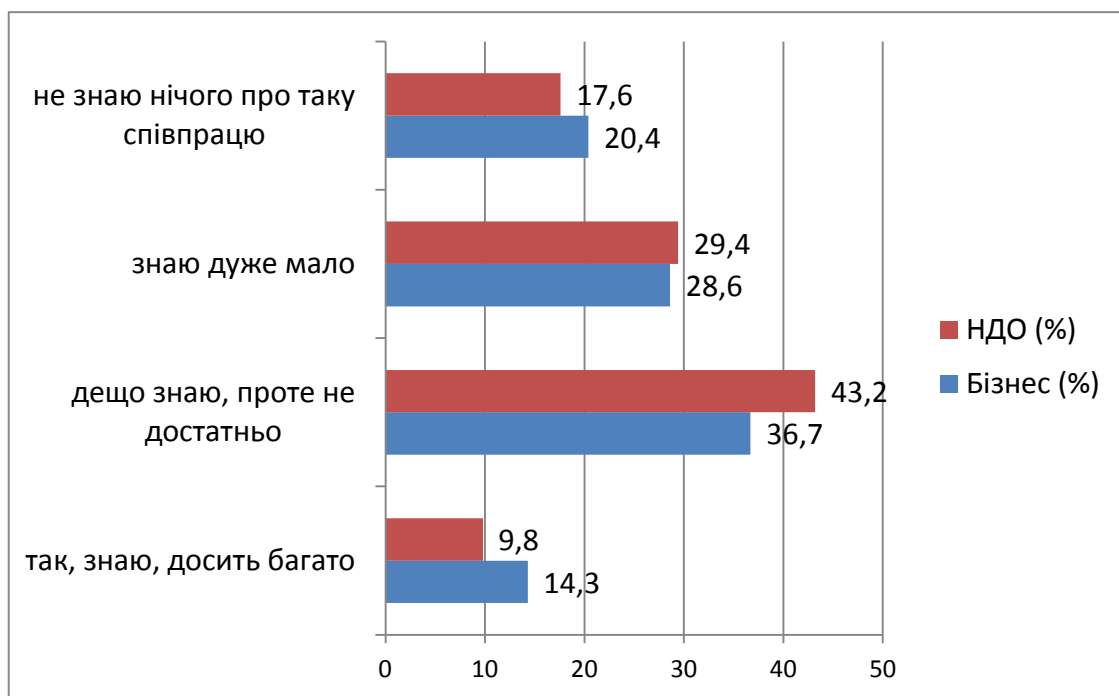
ЧАСТИНА 3. ПОІНФОРМОВАНІСТЬ ПРО СПІВПРАЦЮ БІЗНЕСУ І НДО. ОЦІНКА ЇЇ ТЕПЕРІШНЬОГО СТАНУ ТА У ПЕСПЕКТИВІ

- **ОБІЗНАНІСТЬ З ПРИКЛАДАМИ УСПІШНОЇ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО**
- **ОБІЗНАНІСТЬ З ЕФЕКТИВНИМИ НДО, ЇХНІ ПРИКЛАДИ ТА РОЗ'ЯСНЕННЯ**
- **ВІЗІЇ НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИХ ФОРМ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО ТЕПЕР І У ПЕРСПЕКТИВІ 3-Х РОКІВ**

Поінформованість про приклади успішної співпраці між бізнесом і НДО в досліджуваному регіоні є низькою. Представники обидвох сторін найчастіше наголошували, що вони або знають про це дуже мало (28,6% експертів від бізнесу та 29,4% експертів від НДО), або знають дещо, проте не достатньо (36,7% та 43,2% відповідно).

Рисунок 3.1

Чи знаєте Ви приклади успішної співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

Експерти з громадського сектору зазначили наступні приклади такої співпраці:

- клуб підприємців у Краматорську, який співпрацює з багатьма ГО міста, зокрема, регулярно підтримує фестивалі, конкурси, ярмарки тощо;
- соціально орієнтований бізнес маріупольського антикафе “Халабуда. Вільний простір”;
- підтримка з боку бізнесменів громадського майданчика “ХочуБуду” у м. Сєверодонецьку, який створює сприятливі умови для розвитку культури і традицій мешканців Луганщини;

- підтримка з боку бізнесу облаштування громадських просторів, молодіжних проектів,
- Серієнко Володимир Олександрович (керівник заводу автогенного обладнання “ДОНМЕТ”), який підтримує розвиток громадського сектору м. Краматорськ, наприклад, здійснює постійну підтримку конкурсу “Марія Примаченко”, виставки унікальних скульптур тощо.
- надання бізнесом грантів на розвиток територіальних громад, проведення фестивалів, освітні проекти, заходи у сфері культури тощо;
- ІТ-фахівці донеччини, бізнес-клуб в м. Добропілля, які активно долучаються до підтримки громадянських ініціатив;
- гуманітарна допомога бізнесу для окремих категорій населення.
- безкоштовна оренда підприємцями кафе або інших приміщень для проведення громадських зібрань, конференцій;
- переведення підприємцями коштів для будівництва та утримання притулку для бездомних тварин, на закупівлю НДО оргтехніки, канцелярських товарів тощо.

Як бачимо, у переліку переважають дії із підтримки представниками бізнесу громадських платформ та просторів, а також заходів у сфері культури.

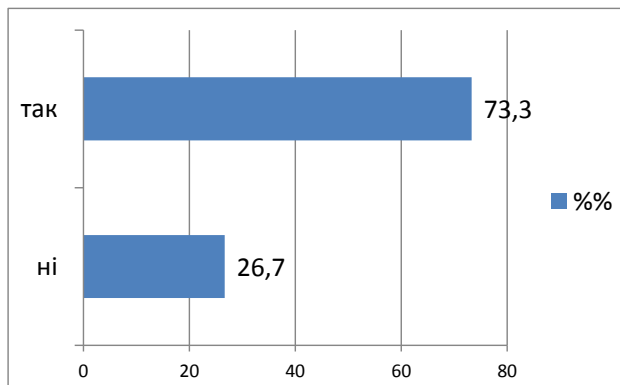
Експерти зі сфери бізнесу назвали наступні приклади успішної співпраці:

- об'єднання підприємців в НДО, в клуби з метою вирішення спільних проблем, виконання проектів соціального та культурного спрямування;
- регулярна фінансова підтримка проектів громадянських ініціатив НДО, серед яких найчастіше згадано програми підтримки ВПО, розвиток територіальних громад, допомога ЗС України, підтримка культури, здорового способу життя, спорту, туризму;
- виконання бізнесменами безкоштовно, або на пільгових засадах послуг малої поліграфії, ІТ-послуг, виготовлення сувенірів, а також пакувальних, інформаційних чи транспортних послуг.

73,3% експертів від бізнесу зазначили, що **можуть** назвати НДО, діяльність яких вважають дійсно ефективною.

Рисунок 3.2

Запитання для бізнесу – Чи можете Ви назвати НДО, діяльність яких вважаєте дійсно ефективною?

Якщо так, то перелічіть їх, будь ласка, а також зазначте, **ЩО САМЕ** в їхній діяльності Вам імпонує

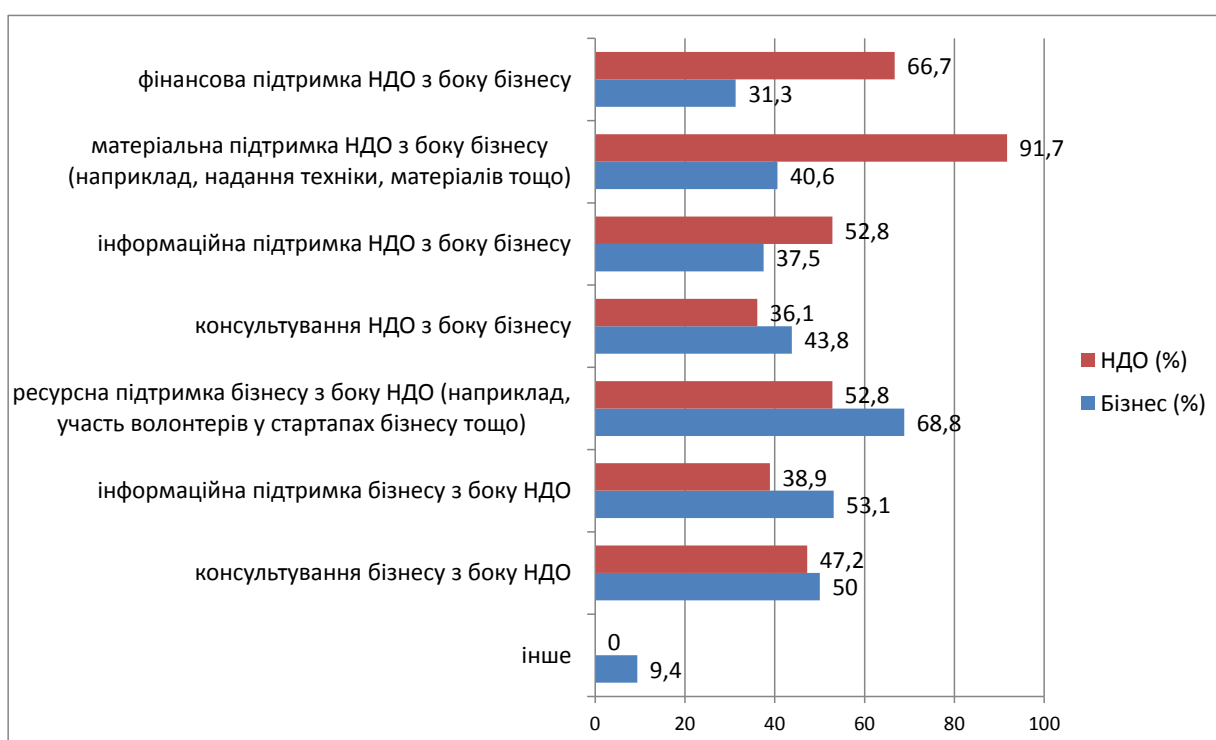
ГО "Інша Освіта" – високий рівень організації, спільні цінності, безліч дійсно прцюючих та осмислених проєктів
Волонтерська ініціатива "Станція "Харків" – активна результативна допомога ВПО
ГО "Агентство підтримки місцевих ініціатив" – відкрили Ресурсний Центр у м. Маріуполь, працюють, підтримують ініціативи та ведуть активну власну діяльність
Чеська НДО "Людина в біді" (People in need) – проводить регулярні конкурси із надання грантів із створення/ відновлення та стійкого розвитку бізнесу на території Донецької області в тих районах і містах, які найсильніше постраждали від воєнних дій
ГО "Новий Схід" – спілкування, взаємодопомога, турбота про дітей, самоорганізація та інші аспекти діяльності
ПРООН в Україні – ініціює комунікаційну кампанію "Віднайти повагу" з підтримки толерантності і взаєморозуміння в суспільстві
ГО "Вільна Хата"
ГО "Пані"
ГО "МОБІ"
ГС "Донбас"
ГО "Молодь Сходу України"
ГО "Клуб підприємців Краматорська"
ГО "Союз виробників художньої кераміки Слов'янська"
ГС "Кластер "Керамічний Край"
ГО "ВОСТОК SOS"
ГО "Карітас – Україна"
UNDP USAID

З представленого вище переліку бачимо, що для експертів від бізнесу ознаками ефективності в діяльності НДО є високий рівень самоорганізації, результативність у допомозі цільовим групам, здатність підтримувати громадянські та ділові ініціативи на місцях, уміння підтримувати толерантність і взаєморозуміння у суспільстві.

Найбільш ефективними тепер формами співпраці між НДО і бізнесом експерти із громадського сектору назвали наступні: матеріальна (91,7%), фінансова (66,7%) і інформаційна (52,8%) підтримка НДО з боку бізнесу, а також ресурсна (52,8%) і консультаційна підтримка бізнесу з боку НДО (47,2%). Для експертів від бізнесу такими були ресурсна (68,8%), інформаційна (53,1%) і консультаційна (50%) підтримка бізнесу з боку НДО, а також консультування НДО з боку бізнесу (43,8%).

Рисунок 3.3

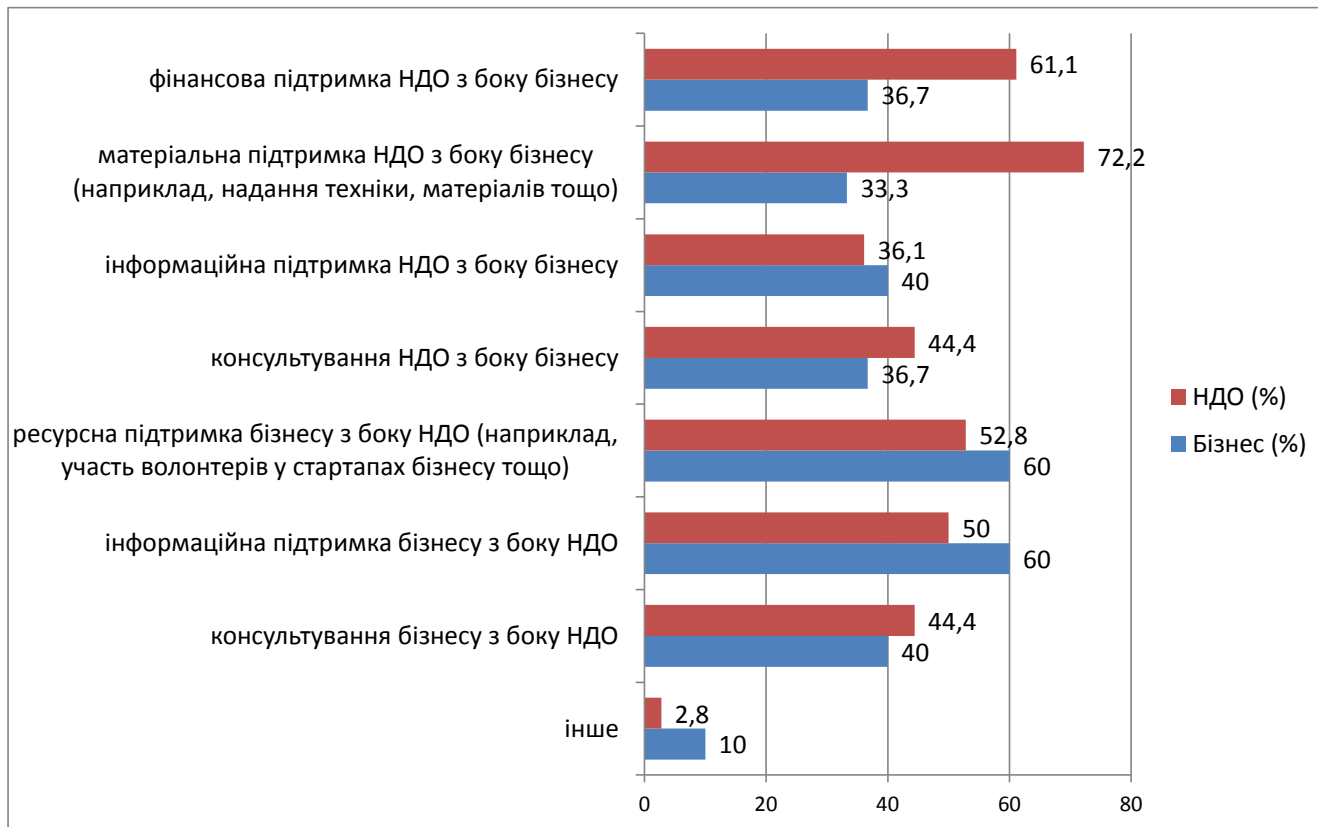
Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом є найбільш ефективними ТЕПЕР? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

В рамках форм співпраці між НДО і бізнесом, які вважатимуться найбільш ефективними у перспективі 3-х років експерти із громадського сектору назвали наступні: матеріальна (72,2%) і фінансова (61,1%) підтримка НДО з боку бізнесу, а також ресурсна (52,8%) і інформаційна (50%) підтримка бізнесу з боку НДО. Для експертів від бізнесу такими були ресурсна (60%) і інформаційна (60%) підтримка бізнесу з боку НДО, а також консультування бізнесу з боку НДО (40%) і інформаційна підтримка НДО з боку бізнесу (40%).

Рисунок 3.4

Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом будуть найбільш ефективними у перспективі 3 років? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 3.

Як вже згадувалось у попередньому розділі, представники обох досліджуваних сфер декларують необхідність співпраці бізнесу та НДО (потребу у такій співпраці на регулярній основі зазначають 66% опитаних представників бізнесу та 82% опитаних представників НДО).

Однак відсотки декларованої потреби у співпраці є в рази вищими від відсотків обізнаності про наявність успішних прикладів такої співпраці у регіоні: представники обидвох сторін найчастіше наголошували, що вони або знають про це дуже мало (28,6% експертів від бізнесу та 29,4% експертів від НДО), або знають дещо, проте не достатньо (36,7% та 43,2% відповідно).

Представники обох сфер сходяться на думці, що співпраця між ними необхідна, однак сама співпраця, як бачимо, розгортається дещо повільніше. Однак це не означає що представники сфер не придивляються одні до одних. Переважна більшість опитаних

експертів від бізнесу (73,3%) зазначили, що можуть назвати НДО, діяльність яких вважають ефективною.

Коли йдеться про співпрацю між бізнесом та НДО в першу чергу на думку може приходити спонсорська матеріальна або ресурсна підтримка представниками бізнесу заходів НДО. Це насправді так, однак співпраця є двосторонньою, іншими словами – на рівних, адже представники бізнесу також мають потреби, які можуть задовільнити саме представники НДО, йдеться про ресурсну, інформаційну та консультаційну підтримку.

ЧАСТИНА 4. ДОСВІД СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО

- НАЯВНІСТЬ ДОСВІДУ СПІВПРАЦІ З НДО (БІЗНЕСОМ)
- ОПИС ПРИКЛАДІВ СПІВПРАЦІ З НДО (БІЗНЕСОМ)
- ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ ДОСВІДУ СПІВПРАЦІ З НДО (БІЗНЕСОМ)
- ВАЖЛИВІСТЬ СПІВПРАЦІ З НДО ДЛЯ БІЗНЕСУ, МІСТА, РОЗ'ЯСНЕННЯ ЦІЄЇ ВАЖЛИВОСТІ
- ПОЗИТИВНЕ-НЕГАТИВНЕ У СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ З НДО
- ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ З НДО
- ПРОФІЛІ ДІЯЛЬНОСТІ НДО, ЯКІ ПІДТРИМУЮТЬСЯ АБО ПІДТРИМУВАЛИСЯ Б НАЙБІЛЬШ ОХОЧЕ З БОКУ БІЗНЕСУ

Щодо конкретного досвіду співпраці, представники бізнесу у першу відзначили, що було реалізовано декілька спільних проектів з НДО (38%), або що немає такого досвіду, однак планується налагодження співпраці (28%). Експерти з НДО насамперед наголосили, що вони отримували спонсорську допомогу від бізнесу (35,4%) і що також було реалізовано декілька спільних з бізнесом проектів (33,3%). Тут ми бачимо дві моделі і спонсорську підтримку, як односторонню співпрацю і реалізацію спільних проектів, в які на рівних умовах залучені обидві сторони.

Рисунок 4.1

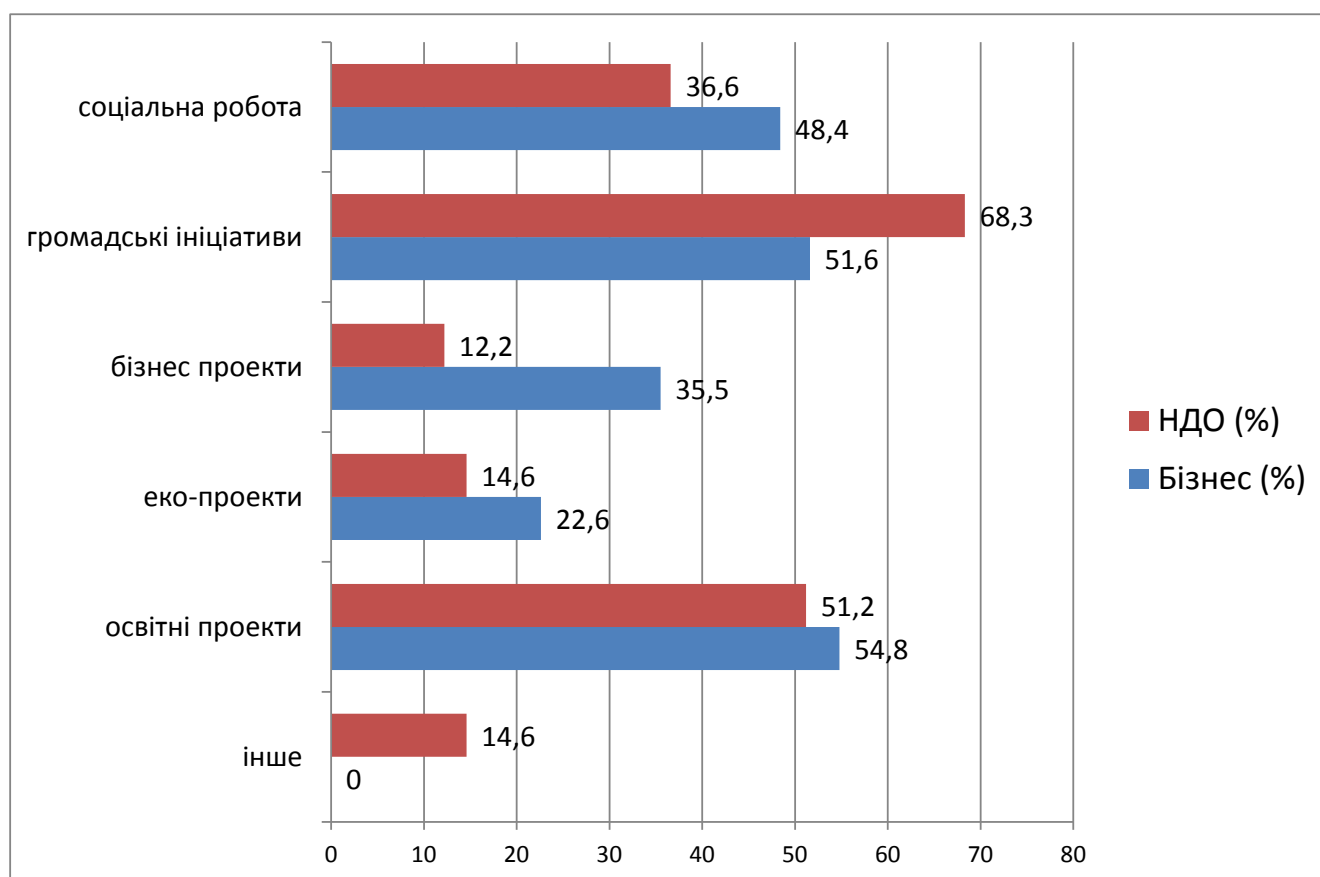
Чи маєте Ви досвід співпраці з НДО (представниками бізнесу) над втіленням проектів?

Найбільший досвід із втілення спільних проектів представники обидвох сторін мають в рамках реалізації громадських ініціатив (51,6% експертів від бізнесу та 68,3% експертів від НДО), освітніх проектів (51,2% та 54,8% відповідно) та в контексті соціальної роботи (36,6 та 48,4% відповідно). До запропонованої шкали експерти від НДО запропонували окремо додати проекти із розвитку інфраструктур та громадських просторів міст, надання соціально-психологічної допомоги тим, хто постраждав від військових дій на Донбасі, проекти, скеровані на розвиток культури і мистецтва.

Рисунок 4.2

Якщо так, то досвід втілення яких спільних проектів Ви маєте? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

Серед перешкод, що заважають набуттю досвіду співпраці, представники НДО у першу чергу назвали відсутність інтересу представників бізнесу до проблем громадського сектору (53,3%), а також брак часу для налагодження такої співпраці, хоча потреба у ній була і є (46,7%). Для експертів від бізнесу найсуттєвішою перешкодою є брак часу для співпраці (50%), хоча потреба у ній була і є, проте 25% опитаних представників бізнесу зазначили, що вони не відчувають потребу у такій співпраці (Див. Рис. 4.3).

Серед інших впливових перешкод представники НДО назвали:

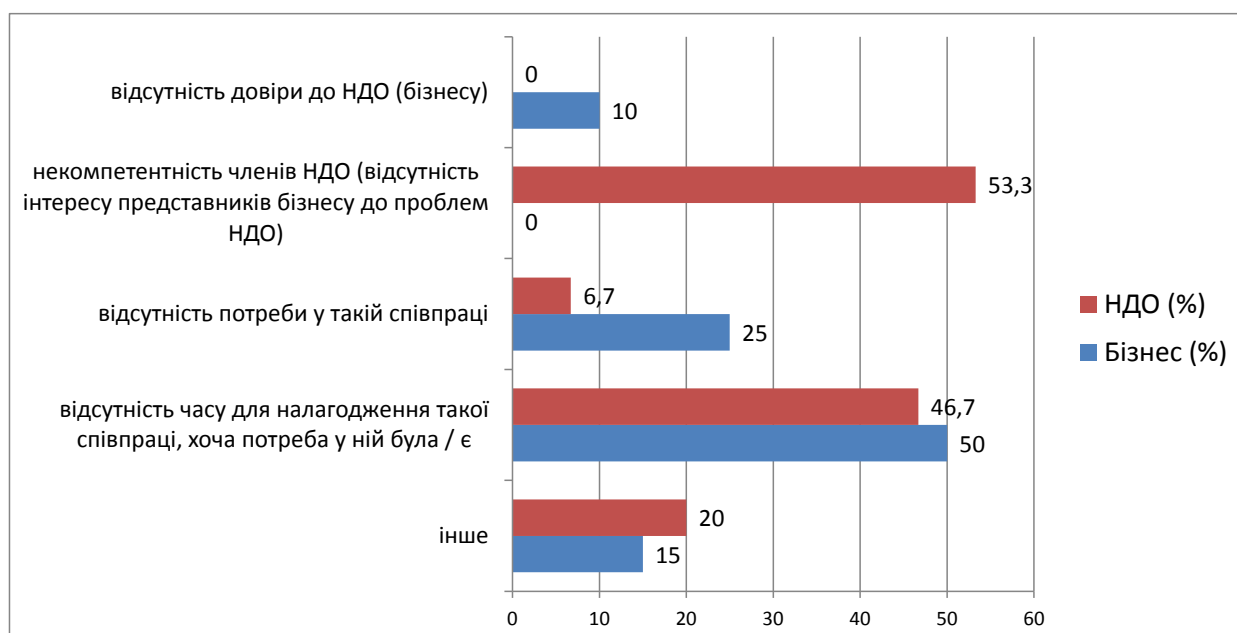
- брак досвіду реальної взаємодії;
- відсутність розуміння, як зробити так, щоб співпраця була взаємовигідною;
- багато бізнесових структур в регіоні співпрацює виключно із тими НДО, які вони створили самі (з так званими “ручними НДО”).

Для представників бізнесу іншими суттєвими бар’єрами для взаємодії із НДО були:

- низька соціальна активність бізнесу в цілому;
- брак проектів, які би були цікавими і корисними також і для них.

Рисунок 4.3

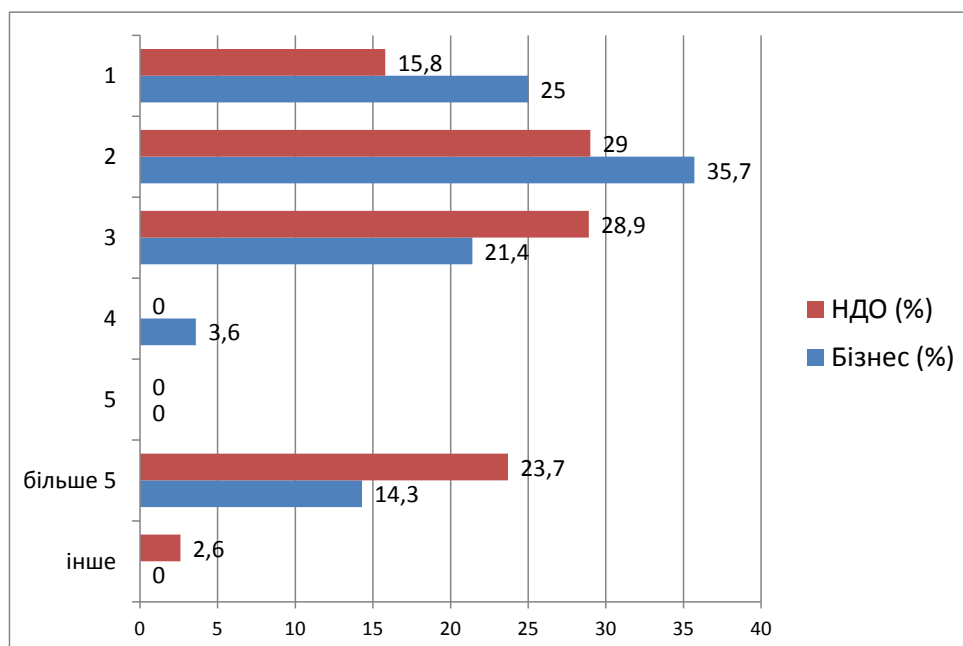
**Якщо ні, то чому ніколи не співпрацювали із НДО (бізнесом)? (МОЖНА ВИБРАТИ
ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)**

Взаємодія бізнесу і НДО у досліджуваному регіоні знаходиться на стадії формування. Серед представників НДО найчастіше зустрічається ситуація, коли вони співпрацювали з 2-3 структурами бізнесу (29% та 28,9%). Серед підприємців – з 1-2 НДО (25% та 35,7%) (Див. Рис. 4.4).

Рисунок 4.4

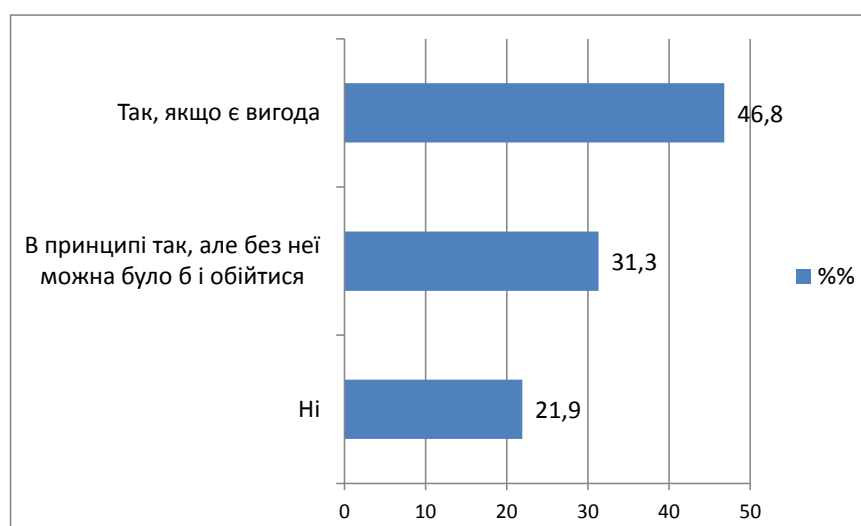
Якщо Ви провели/ ведете таку співпрацю, то з якою кількістю НДО (підприємств)?

Важливість співпраці з НДО для бізнесу обумовлюється, у першу чергу, наявністю вигоди для нього (46,8%). Водночас 31,3% експертів від бізнесу зазначає, що взаємодія з НДО в принципі є важливою, проте без неї можна би було й обійтись.

Рисунок 4.5

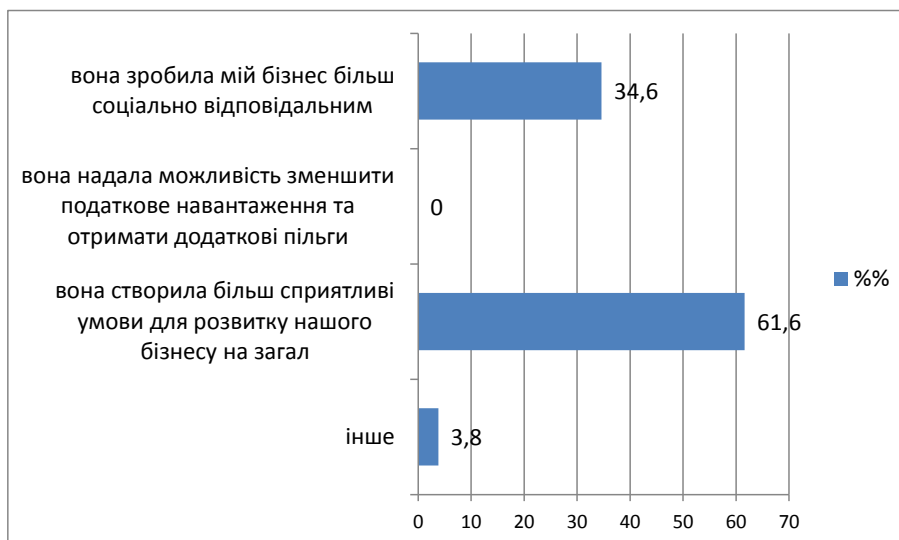
Запитання для бізнесу. Чи співпраця з НДО є важливою для Вашого бізнесу?

Важливість реальної співпраці з НДО для бізнесу обумовлюється у першу чергу тим, що вона створила більш сприятливі умови для розвитку підприємництва на загал (61,6%), а також зробила бізнес більш соціально відповідальним (34,6%). Водночас прозвучала думка, що є хибним чітко розділяти інтереси бізнесу (заробляння грошей) і громадського сектору (творення суспільно корисних справ); краще сприймати бізнес "...як спосіб життя, як філософію суспільно корисної співпраці".

Рисунок 4.6

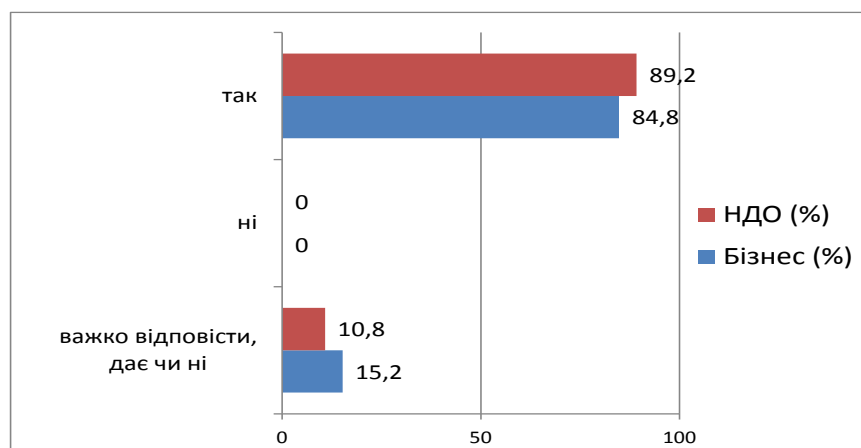
Чим саме ця співпраця є важливою для Вашого бізнесу? (ВИБЕРІТЬ ОДИН НАЙВАЖЛИВІШИЙ ДЛЯ ВАС ВАРІАНТ ВІДПОВІДІ)

Представники обидвох сторін активно сходяться на думці, що їхня співпраця є корисною для розвитку міста і його громади (84,8% експертів від бізнесу та 89,2% експертів від НДО).

Рисунок 4.7

Чи ця співпраця дає щось корисне для Вашого міста та міської громади? Якщо так, то уточніть, що саме?

Характерними прикладами такої користі для представників НДО є наступні:

- акції із прибирання й облаштування громадських просторів;
- розвиток благодійності громади;
- пропаганда здорового способу життя;
- розвиток медичного обслуговування, освіти і культури;
- вирішення проблем житлово-комунального сектору;
- розвиток інфраструктури міста;
- створення соціального клімату, що є більш сприятливим для бізнесу;
- підтримування молодіжних ініціатив;
- збільшення поінформованості жителів міст про їхні права;
- зростання загальної активності громадян.

Для експертів від бізнесу співпраця з НДО є корисною для міста і громади у першу чергу тому, що вона:

- активно віддаляє людей від радянського патерналізму у напрямку розвитку громадянського суспільства;
- збільшує трудову зайнятість населення і приносить дохід у бюджети міст;
- мотивує владу міст рахуватись із Законом і виконувати його;
- розвиває благодійність громад;
- робить життя в населених пунктах регіону більш активним і цікавим.

Позитивні сторони співпраці бізнесу та НДО у випадку діяльності певного конкретного підприємства (певної НДО)

Позитивними сторонами співпраці бізнесу та НДО зі сторони НДО є наступні.

Взаємна підтримка:

- отримування реальної фінансової підтримки для реалізації їхніх проектів;
- можливість комунікувати із представниками бізнесу завдяки чому вдається навіть долати їхні упереджені стереотипи щодо недоцільності співпраці з НДО;
- забезпечення реклами заходам, що проводять НДО, а також проектам бізнесу.

Участь у акціях із соціального захисту потребуючих груп людей:

- організація благодійної підтримки дітей у сільській місцевості регіону;
- різнопланова допомога мешканцям населених пунктів на лінії розмежування АТО, зокрема, залучення їх до бізнесу, забезпечення їх Інтернетом;
- створення робочих місць для осіб з особливими потребами, забезпечення доступності для них місць загального користування.

Підтримка або розвиток місцевої інфраструктури:

- можливість впорядковувати громадські простори міст за рахунок того, що бізнес надав будівельні матеріали, спецтехніку, транспортні послуги, безоплатну оренду приміщень тощо;

- вирішення деяких проблем житлово-комунального господарства;

Підтримка освітніх заходів, допомога у галузі охорони здоров'я:

- розвиток освіти в регіоні;

- підтримування шкіл у сільських місцевостях;

- покращення медичного обслуговування в регіоні за рахунок допомоги бізнесу у придбанні медичного обладнання для лікарень;

- пропаганда здорового способу життя в регіоні;

- вирішення деяких екологічних проблем в регіоні, наприклад із впорядкуванням сміттєзвалищ.

Участь у культурно-мистецьких заходах:

- проведення фестивалів, благодійних ярмарків, форумів, мистецьких й культурних заходів.

Інше:

- підтримування молодіжних ініціатив;

- збільшення поінформованості жителів регіону про їхні права.

Позитивними сторонами співпраці бізнесу та НДО зі сторони бізнесу є наступні.

Взаємна підтримка:

- наприклад, НДО потрібен дизайн для реклами їхньої акції, але вони не мають на це коштів; тоді дається це завдання стажеру від бізнесу, людина здобуває необхідні практичні навички, а організація отримує своє замовлення безкоштовно;

- бізнес має спільні цінності з НДО, тому їм подобається працювати з НДО, оскільки це спрощує та підвищує якість їхньої роботи;

- допомога НДО під час написання проектів для отримання грантів, особливо в частині формування бюджету проекту;

- відстоювання прав бізнесу в судах, захист інтересів малого бізнесу;

- безкоштовне надавання транспортних послуг НДО;

- НДО часто ефективно допомагають бізнесу на стадії його реєстрації;

- бізнесові структури використовують контактами НДО для розширення клієнтських бізнес-баз;

- НДО часто отримують закордонне фінансування своїх проєктів, а для бізнесу це означає, що оплата за замовлення буде не за місцевим міркам, а за мірками закордонних замовників;

- НДО часто є замовниками робіт для бізнесу й мають ресурси на їх оплату.

Економічна та організаційна підтримка місцевих громад:

- співпраця допомагає створювати нові робочі місця, поповнювати місцеві бюджети;

- співпраця в цілому позитивно впливає на громаду, бізнес як такий не може бути успішним в регіоні чи населеному пункті, де громада перебуває в депресивному стані.

Участь в освітніх ініціативах:

- співпраця в рамках освітніх програм;

- підприємці – експерти з питань фінансового планування та створення сімейного капіталу приймають активну благодійну участь в проведенні заходів, пов'язаних з підвищенням фінансової грамотності населення.

Участь у культурно-мистецьких заходах:

- участь у проведенні виставок, ярмарок, мистецьких та культурних заходів;

Інше:

- допомога ЗСУ України та ВПО.

Щодо задоволеності досвідом співпраці: представники обидвох сторін активно зійшлися на позиції, що усе гаразд, все влаштовує (62,9% експертів від бізнесу та 65,5% експертів від НДО). Що ж стосується негативів: бізнес не влаштовувала відсутність прозорості у прийнятті рішень громадськими організаціями (20,7%) та брак фінансової прозорості з боку НДО (13,8%), а також те, що часом громадські організації тільки “піаряться” на своїх акціях, “відмиваючи гранти”, і не дбають про реальний суспільно корисний результат від своєї діяльності. Громадський сектор не влаштовували невідповідність дій бізнесу стосовно заявлених цілей (17,1%), а також відсутність прозорості у прийнятті рішень (11,4%) (Див. Рис. 4.8).

Рисунок 4.8

В рамках Вашого досвіду співпраці з НДО (бізнесом) чи було щось з переліченого нижче, що Вас не влаштовувало? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

46,8% експертів від бізнесу стверджують, що їхні підприємства долучалися до співфінансування проектів, які підтримують НДО. Водночас 25% з них не бачать у такому фінансуванні потреби, а однією з причин для цього називають низькі прибутки їхнього бізнесу, коли немає належних умов для благодійності. Допомога, що надавалася підприємцями для НДО у переважній більшості випадків була одноразовою (61,9%) (Див. Рис. 4.10).

Рисунок 4.9

Запитання для бізнесу – Чи долучалися Ви до співфінансування проектів, що підтримують НДО, спільно з своїми колегами з бізнесу?

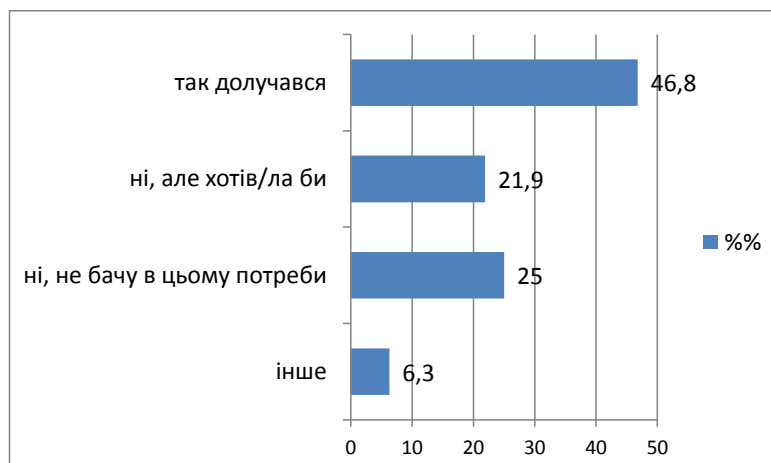

Рисунок 4.10

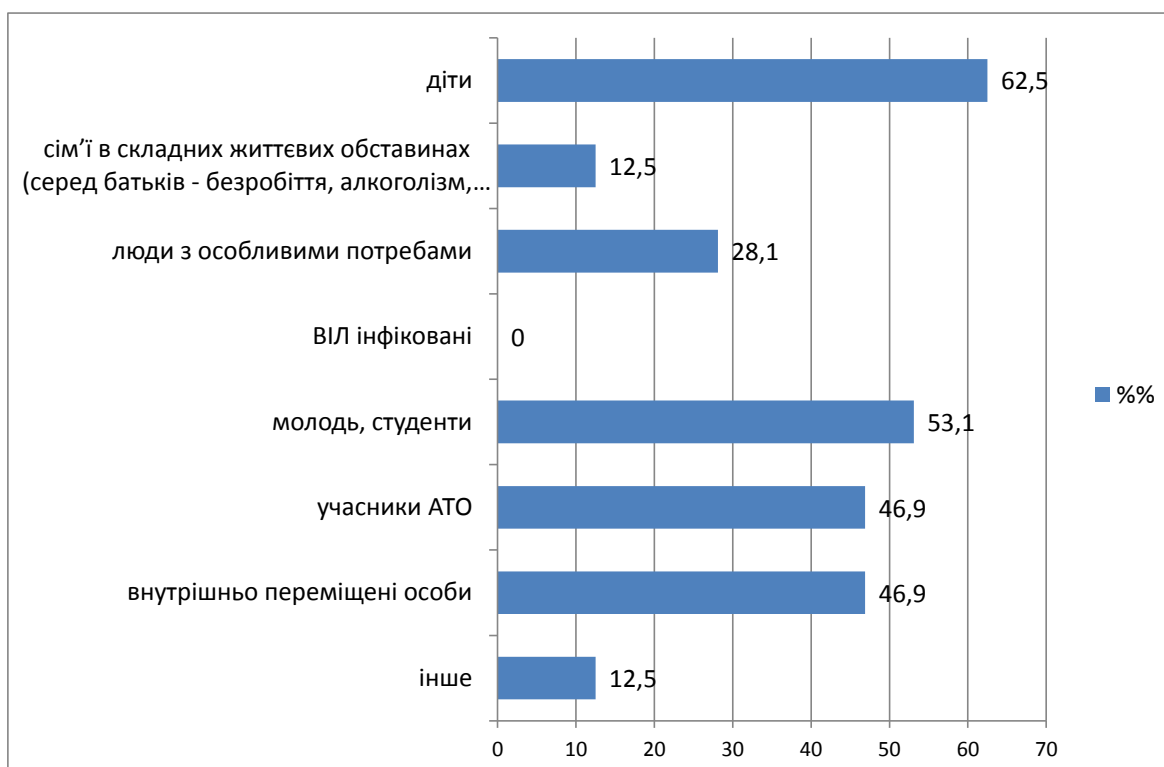
Запитання для бізнесу – Якою була форма такого співфінансування?

Найбільш охоче опитані представники бізнесу, підтримували проекти НДО, скеровані на підтримку дітей (62,5%), молоді та студентів (53,1%), ВПО (46,9%) та учасників АТО (46,9%).

Рисунок 4.11

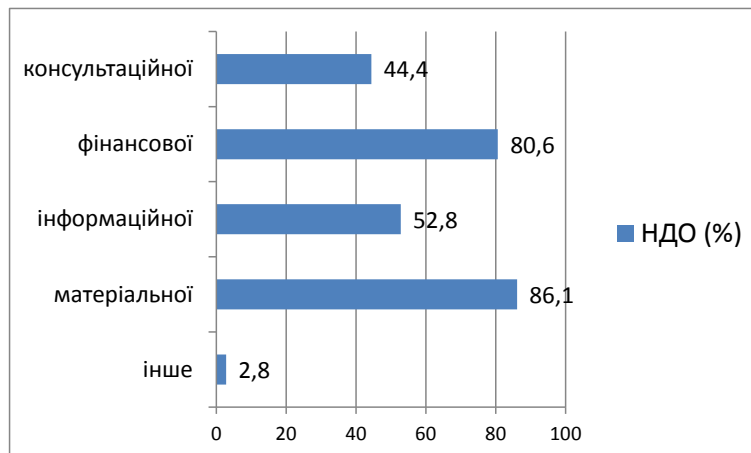
Запитання для бізнесу – Які проекти НДО (в розумінні їхньої спрямованості на певну цільову аудиторію) Ви підтримуєте/підтримували б НАЙБІЛЬШ ОХОЧЕ? (МОЖНА ВИБРАТИ ДО ТРЬОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

Водночас експерти від НДО зазначили, що їхні організації зазвичай у першу чергу очікують матеріальної (86,1%), фінансової (80,6%), інформаційної (52,8%) та консультаційної (44,4%) допомоги з боку бізнесу під час реалізації їхніх проектів.

Рисунок 4.12

**Запитання для НДО – Якої підтримки від бізнесу Ви, зазвичай, очікуєте?
(ВИБЕРІТЬ ДО 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)**

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 4.

Більше третини опитаних респондентів зазначили, що мають досвід спільної реалізації проектів (38% експертів зі сторони бізнесу та 33,3% експертів зі сторони НДО). Вочевидь це нижче, ніж відсоток декларованої необхідності співпрацювати, та усе одно відсоток обнадіюючий. Взаємодія вже відбувається, однак наразі знаходиться на етапі зародження. Її розвитку можна посприяти. Яким чином? Співпраця повинна бути вигідною для обох сторін, кожна зі сторін повинна усвідомити потребу у ній, зрозуміти що результат від співпраці буде значимішим, ніж робота нарізно. Кожен із учасників взаємодії професіонал у своїй сфері і співпрацюючи вони можуть виконувати більш значущі речі, ніж поокремі самі в силу поєднання професійних навичок із різних сфер. Отже для кожної зі сторін діє правило “не приходь із проблемою, приходь із варіантами вирішення”. Коли будь яка із сторін звертається із пропозицією співпраці, ця пропозиція має бути дуже конкретно із детальним описом переваг та можливостей для кожної сторони. Це з одного боку економить час (для експертів від бізнесу найсуттєвішою перешкодою є брак часу для налагодження співпраці (50%), а з іншого продемонструє професійність та скерованість на результат сторони, яка звернулася із пропозицією співпраці. 53,3% опитаних представників НДО однією з найсерйозніших перешкод на шляху співпраці із бізнесом називають відсутність інтересу представників бізнесу до проблем громадського сектору. Однак ця зацікавленість і не з’явиться, якщо

до бізнесу не звертатись із конкретними пропозиціями. Така спрощена дорожня карта формату комунікації може послугувати каталізатором у налагодженні вищезгаданої співпраці.

З негативів: у ситуації взаємодії НДО та бізнесу, усе ж не можемо ігнорувати той факт, що бізнес створює власні НДО задля можливості залучення грантових коштів, що часом робить незатребуваною співпрацю із іншими НДО.

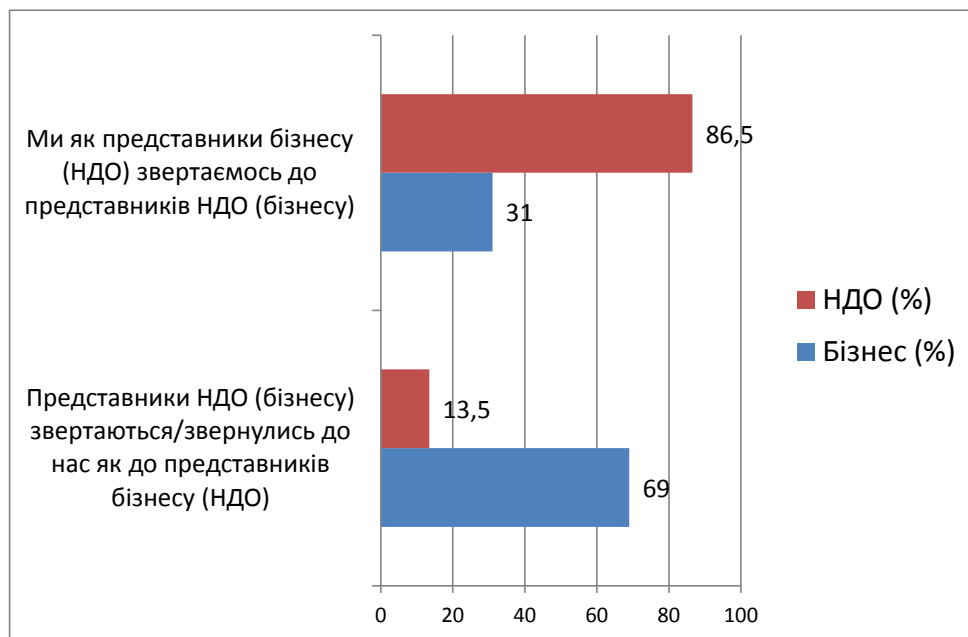
ЧАСТИНА 5. ЕТАПИ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО

- ОБСТАВИНИ ЗАПОЧАТКУВАННЯ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО
- ЕТАПИ, НА ЯКИХ ВІДБУВАЄТЬСЯ АБО ПЛАНУЄТЬСЯ ДОЛУЧЕННЯ ДО ПІДТРИМКИ ПРОЄКТІВ НДО

Експерти з обох середовищ зазначили, що в процесі започаткування проєктів саме представники НДО першими ініціюють партнерство з бізнесом (69% експертів від бізнесу та 86,5% експертів від НДО).

Рисунок 5.1

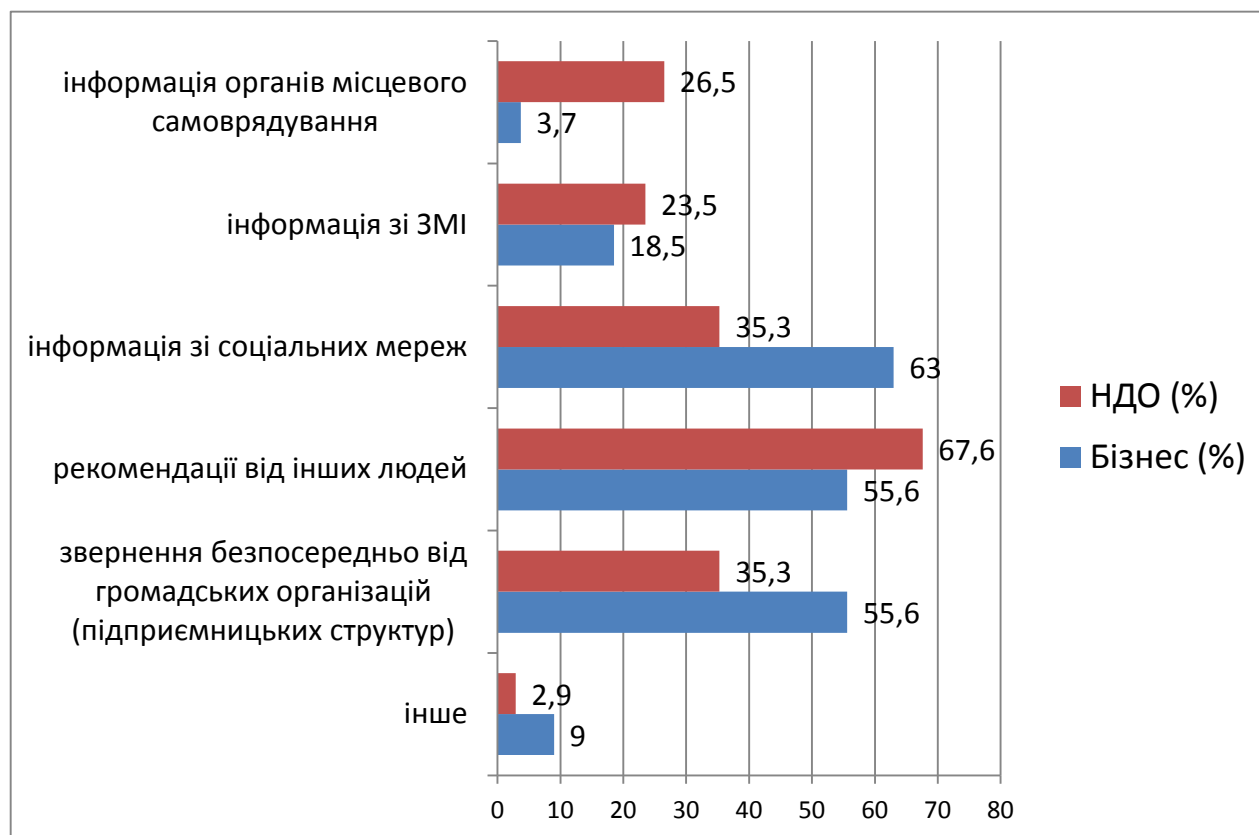
Скажіть, будь ласка, хто перший ініціює/ініціював партнерство, спільний проєкт/проєкти?

При цьому на ранніх стадіях реалізації спільних проєктів бізнесу та НДО представники громадського сектору у першу чергу покладаються на рекомендації від інших людей (67,6%) щодо підприємств, з якими потенційно можна було б співпрацювати, а також на інформацію із соціальних мереж (35,3%), рівно ж як і враховують звернення безпосередньо від підприємницьких структур – у першу чергу від тих, що провадять соціально відповідальний бізнес (35,3%). Водночас в подібній ситуації представники бізнесу насамперед покладаються на інформацію зі соціальних мереж (63%), а також на рекомендації від інших людей (55,6%) та на звернення безпосередньо від НДО (55,6%). Для усіх експертів достатньо важливою є інформація зі ЗМІ (18,5% експертів від бізнесу та 23,5% експертів від НДО), а для НДО – інформація органів місцевого самоврядування (26,5%). Серед інших варіантів експерти від бізнесу також назвали такого посередника у комунікації, як Торгово Промислова Палата (Див. Рис. 5.2).

Рисунок 5.2

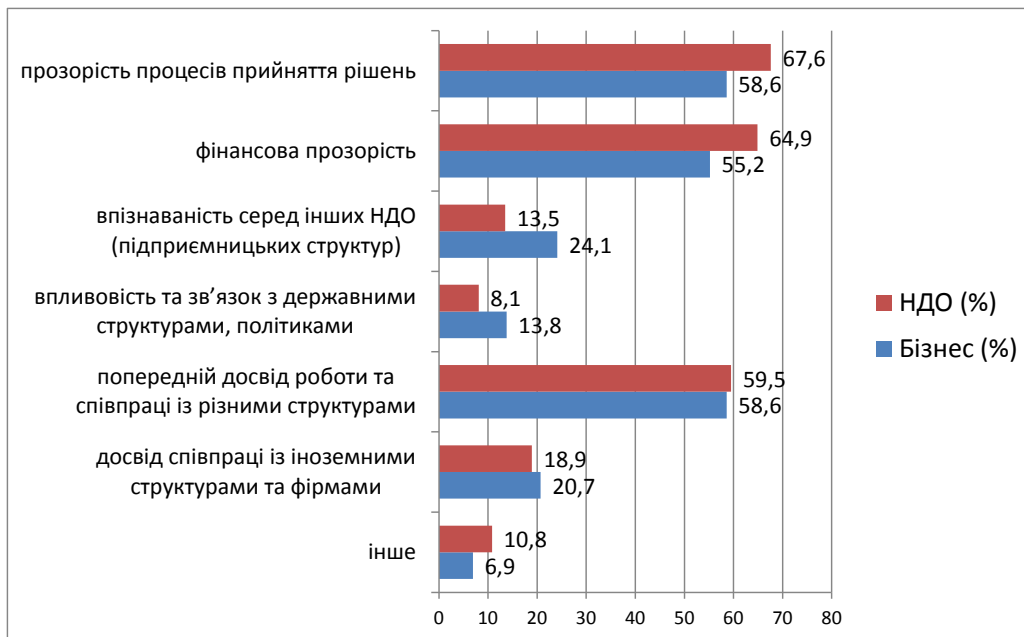
Звідки Ви зазвичай дізнаєтеся про НДО (підприємства), з якими потенційно могли б співпрацювати? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

В якості ключових критеріїв при пошукуві партнерів для співпраці представники обидвох сторін у першу чергу відзначили прозорість процесів прийняття ними рішень (58,6% експертів від бізнесу та 67,6% експертів від НДО), попередній досвід роботи та співпраці із різними структурами (58,6% та 59,5% відповідно), фінансову прозорість (55,2% та 64,9% відповідно). На окрему увагу заслуговує також солідарність усіх експертів щодо досвіду потенційних партнерів у співпраці з іноземними структурами та фірмами (18,9% та 20,7% відповідно). Серед інших чинників експерти від НДО зазначили також наявність спільних цілей або зацікавлень, а представники бізнесу наголосили на тому, що вони також враховують існування реального впливу НДО на життя громади у випадку використання ними сопонсорської допомоги зі сторони бізнесу (Див. Рис. 5.3).

Рисунок 5.3

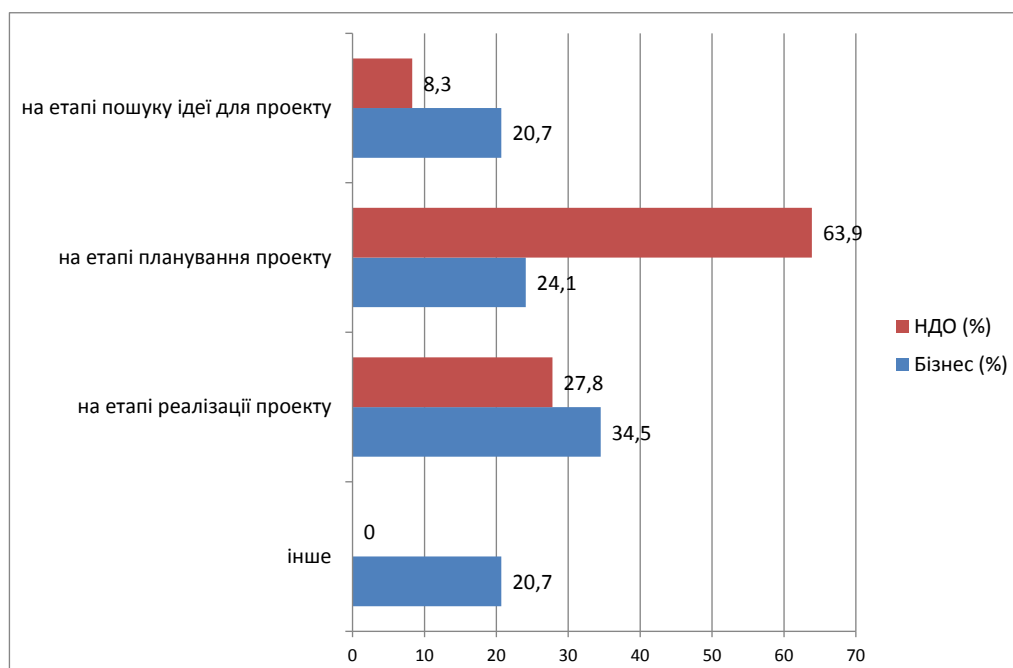
Які критерії Ви визначили б як ключові при пошуку партнерів для співпраці серед НДО (бізнесу)? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

Серед структур, які вже мають досвід співпраці, представники громадського сектору зазвичай шукають підтримки з боку бізнесу у першу чергу на етапі планування проекту (63,9%), а представники бізнесу долучаються до підтримки проектів НДО насамперед на стадії реалізації проекту (34,5%).

Рисунок 5.4

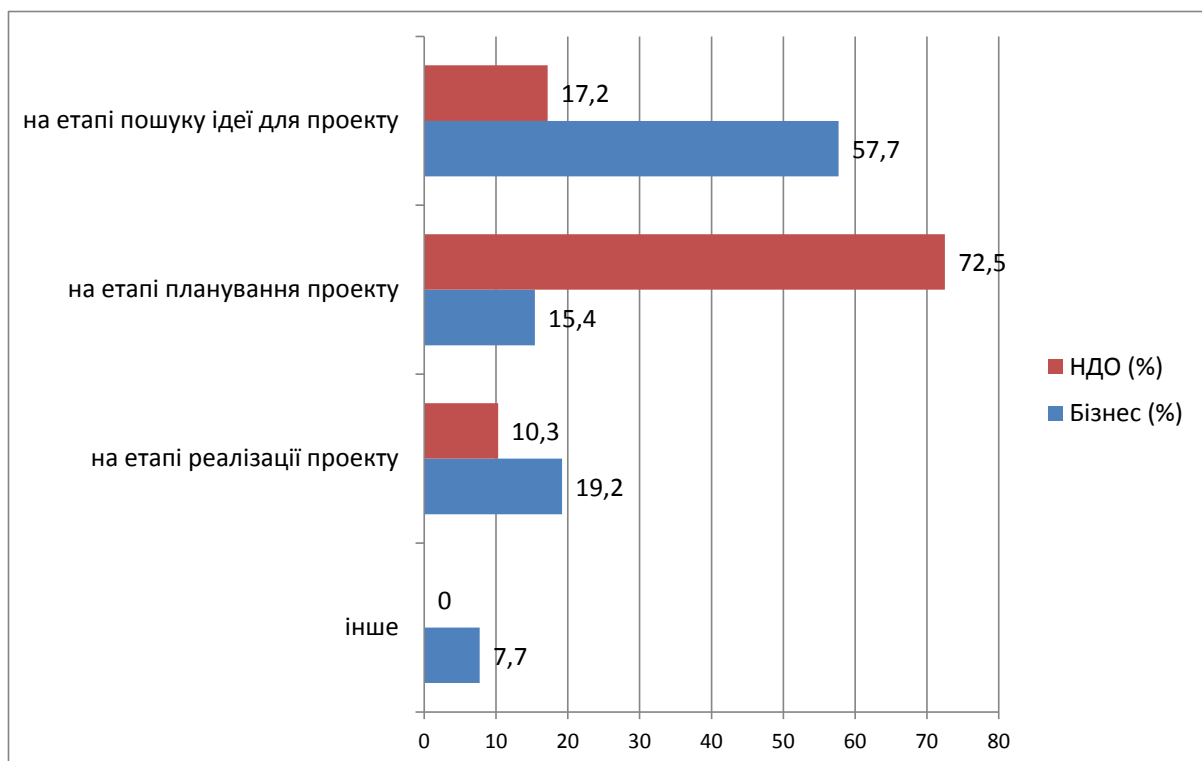
ДЛЯ ТИХ, ХТО СПІВПРАЦЮЄ З НДО (БІЗНЕСОМ). На якому етапі Ви, зазвичай, долучаєтеся до підтримки проектів НДО (шукаєте підтримку бізнесу)?

Серед структур, які тільки планують співпрацю, представники громадського сектору шукатимуть підтримки з боку бізнесу у першу чергу на етапі планування проекту (72,5%), а представники бізнесу долучатимуться до підтримки діяльності НДО переважно на етапі пошуку ідеї для проекту (57,7%).

Рисунок 5.5

ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ НАМІР ЧИ ПЛАНУЄ СПІВПРАЦЮВАТИ З НДО (БІЗНЕСОМ). На якому етапі Вам було би цікаво долучитись до підтримки проектів НДО (шукати підтримку бізнесу)?

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 5.

У ситуації взаємодії ініціативу у спільній реалізації проектів здебільшого проявляють представники НДО.

В якості ключових критеріїв при пошуку партнерів для співпраці представники обидвох сторін у першу чергу відзначили прозорість процесів прийняття ними рішень (58,6% експертів від бізнесу та 67,6% експертів від НДО), попередній досвід роботи та співпраці із різними структурами (58,6% та 59,5% відповідно), фінансову прозорість (55,2% та 64,9% відповідно).

Для представників бізнесу, які вже мають досвід співпраці з НДО цікаво долучатись до проекту в першу чергу на етапі його реалізації (34,5%), а для представників НДО – на етапі планування (63,9%). Для представників бізнесу які лише

планують налагоджувати взаємодію цікаво долучитись до проекту на етапі пошуку ідеї (57,7%), а для представників НДО – на етапі планування проекту (72,5%). Як бачимо, в обох випадках для представників НДО важливою є участь саме на етапі плануванні проекту. Також цікавим є той той факт, що представники бізнесу, які планують співпрацю, хотіли б долучатись до спільних проектів на етапі розвитку ідеї, це може свідчити про їхню зацікавленість не лише у інструментальній (здебільшого спонсорській) але й інших форматах взаємодії.

ЧАСТИНА 6. ВПЛИВ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ І НДО НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ

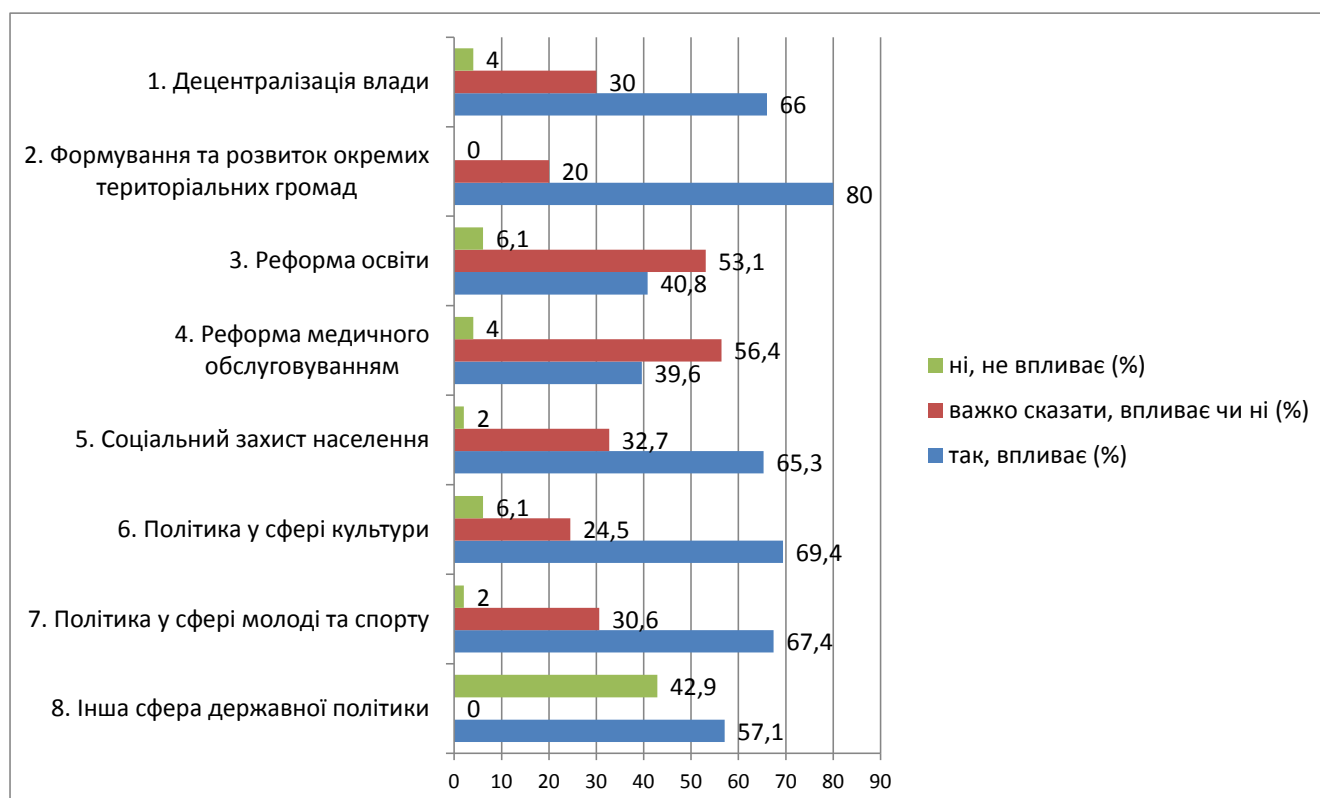
Наприкінці опитування було представлено наступне узагальнююче запитання:

“Як Ви вважаєте, чи спільна діяльність бізнесу та НДО впливає на формування або вдосконалення наступних сфер державної політики?”

1. Децентралізація влади
2. Формування та розвиток окремих територіальних громад
3. Реформа освіти
4. Реформа медичного обслуговування
5. Соціальний захист населення
6. Політика у сфері культури
7. Політика у сфері молоді та спорту
8. Інша сфера державної політики”

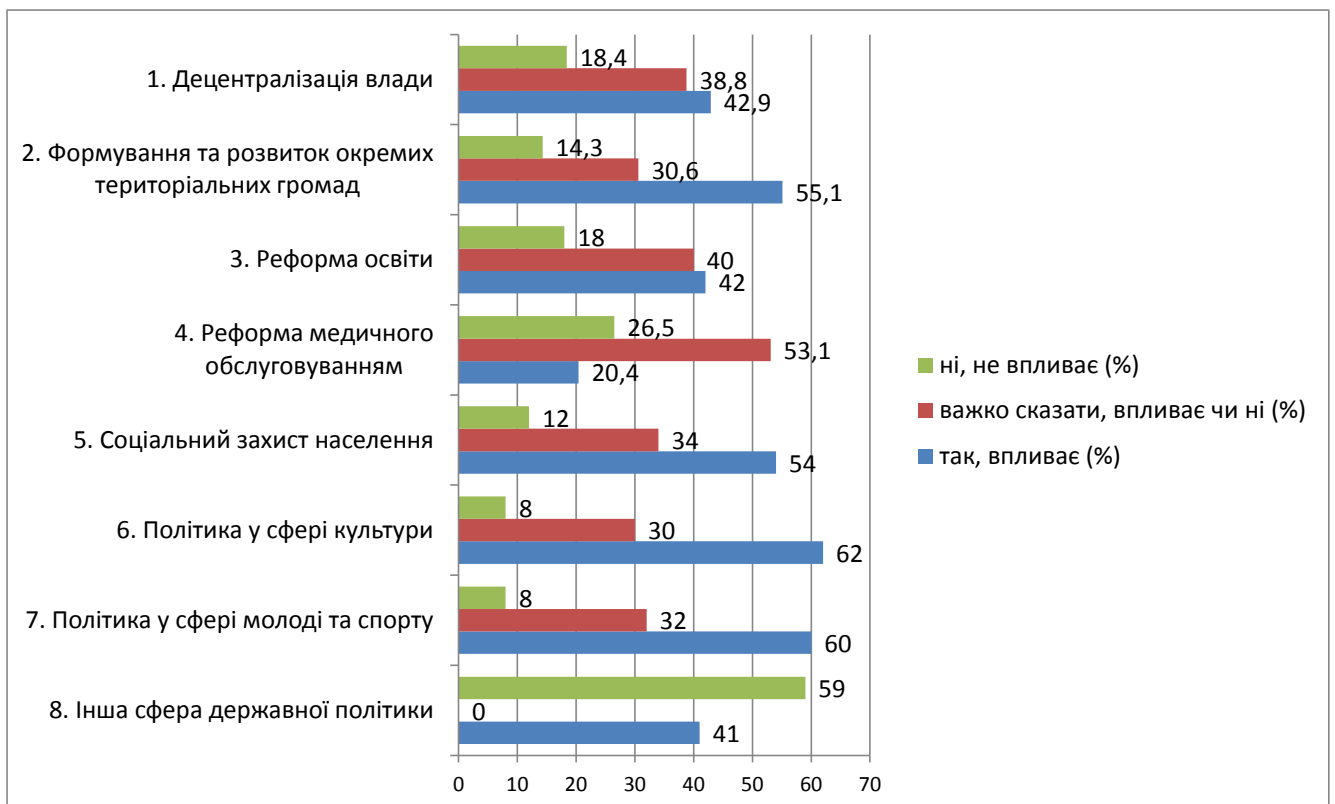
У відповідях на нього експерти від НДО у першу чергу відзначили, що співпраця бізнесу і громадського сектору впливає на формування і розвиток окремих територіальних громад (80%), на політику у сферах культури (69,4%), молоді та спорту (67,4%), на децентралізацію влади (66%) і на соціальний захист населення (65,3%). Серед інших сфер державної політики в зазначеному контексті громадські активісти відзначили також регуляторну політику, формування антикорупційних структур влади, екологічну політику, політику щодо повернення окупованих територій Донецької та Луганської областей під контроль України, судову реформу, реформу поліції.

Рисунок 6.1

У цьому ж контексті експерти від бізнесу насамперед зазначили, що співпраця бізнесу і громадського сектору впливає на політику у сфері культури (62%), молоді та спорту (60%), на формування і розвиток окремих територіальних громад (55,1%) та на соціальний захист населення (54%). Відчутні ефекти також зазначені для політики із децентралізації влади (42,9%) та на реформування освіти (42%). Серед інших сфер державної політики найчастіше зазначено підтримку й розвиток малого і середнього бізнесу в Україні.

Рисунок 6.2

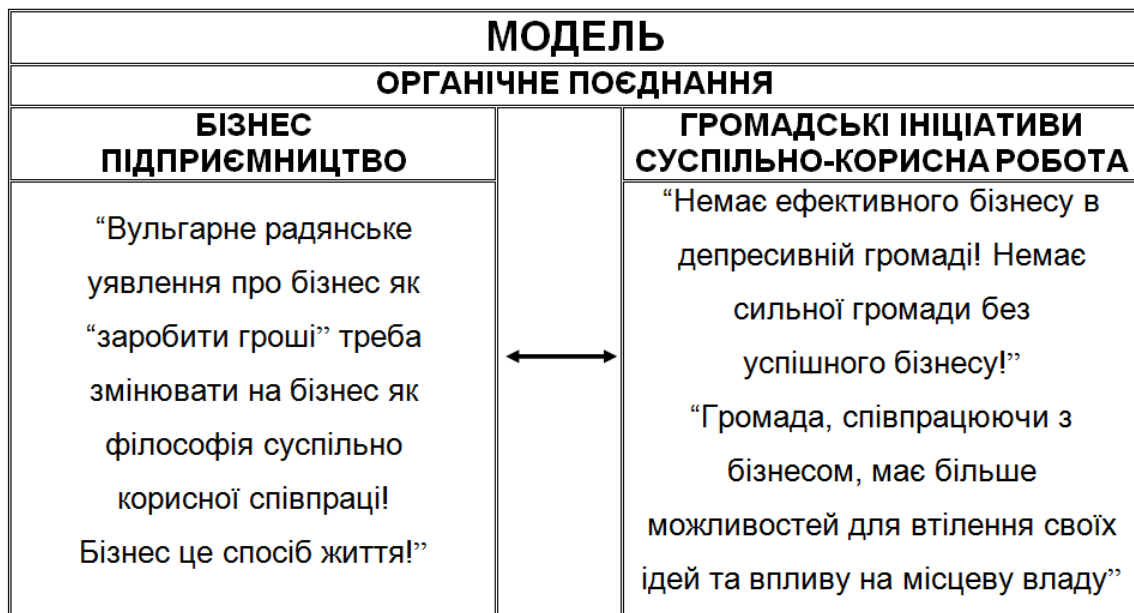
ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 6.

Опитані експерти з обох середовищ зазначають що співпраця бізнесу та НДО **насправді** впливає на цілу низку сфер державної політики. Зокрема йдеться про політику у сфері культури, молоді та спорту, у формуванні і розвитку окремих територіальних громад. Отже сама співпраця розуміються (або, принаймні декларуються) не як щось ефемерне та малореалістичне, а як реальний інструмент для підтримування різних сферах державної політики.

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОНЛАЙНОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У середовищі усіх опитаних експертів спостерігалось активне переважання позиції, що співпраця між бізнесом і НДО має відбуватись обов'язково і на регулярній основі. Також представниками обох сфер було зазначено, що співпраця НДО та бізнесу у регіоні за останніх три роки збільшилась, і що вона, безумовно, необхідна, а тому її слід посилити.

Це є основою для формування ідеальної моделі (такої, до якої слід прагнути) у відносинах між бізнесом і НДО на Луганщині і Донеччині, яка полягає у їхньому органічному поєднанні. Цю модель ми підкріпили цитатами із анкет онлайн-опитування експертів *(коли йдеться про використання цитат, здебільшого мається на увазі використання відкритих відповідей респондентів, які також було опрацьовано та класифіковано. Відкриті питання передбачають відсутність наперед заданих варіантів відповідей).*

Позитивними чинниками, які наближають реальний стан у відносинах між бізнесом і НДО до наведеної вище моделі є наступні.

Загальна роль, яку може відігравати співпраця між бізнесом і НДО:

- створює умови для активізації соціальних та громадянських ініціатив на місцях (74% експертів зі сторони бізнесу та 86% зі сторони НДО);

- є ефективним механізмом розвитку громадянського суспільства в цілому (63% експертів зі сторони бізнесу та 66% зі сторони НДО);
- є інструментом розвитку та підвищення соціальної відповідальності бізнесу (52% експертів зі сторони бізнесу та 68% зі сторони НДО);
- дозволяє швидше вирішувати важливі для громади питання та робить діалог громади з бізнесом більш відкритим (50% експертів зі сторони бізнесу та 56% зі сторони НДО).

За оцінками громадських активістів співпраця бізнесу і НДО є найбільш допоміжною для громад міст у наступному (дані, отримані на основі відкритих питань):

Участь у акціях із соціального захисту потребуючих груп людей:

- організація благодійної підтримки дітей у сільській місцевості регіону;
- різнопланова допомога мешканцям населених пунктів на лінії розмежування АТО, зокрема, залучення їх до бізнесу, забезпечення їх Інтернетом;
- створення робочих місць для осіб з особливими потребами, покращення доступності дня них місць загального користування.

Підтримування або розвиток місцевої інфраструктури:

- можливість впорядковувати громадські простори міст за рахунок того, що бізнес надав будівельні матеріали, спецтехніку, транспортні послуги, безоплатну оренду приміщень тощо;
- вирішення деяких проблем житлово-комунального господарства;

Підтримування освіти, допомога у охороні здоров'я:

- розвиток освіти в регіоні;
- підтримування шкіл у сільських місцевостях;
- покращення медичного обслуговування в регіоні за рахунок допомоги бізнесу у придбанні медичного обладнання для лікарень;
- пропаганда здорового способу життя в регіоні;
- вирішення деяких екологічних проблем в регіоні, наприклад із впорядкуванням сміттєзвалищ.

Участь у культурно-мистецьких заходах:

- проведення фестивалів, благодійних ярмарків, форумів, мистецьких й культурних заходів.

Інше:

- підтримування молодіжних ініціатив;

- збільшення поінформованості жителів регіону про їхні права.

За оцінками підприємців співпраця бізнесу і НДО є найбільш допоміжною для громад міст у наступному:

- співпраця в цілому позитивно впливає на громаду, бізнес як такий не може бути успішним в регіоні чи населеному пункті, де громада перебуває в депресивному стані;
- співпраця допомагає створювати нові робочі місця, поповнювати місцеві бюджети;
- підприємці, експерти з питань фінансового планування та розвитку сімейного капіталу, приймають активну благодійну участь в проведенні заходів, пов'язаних з підвищенням фінансової грамотності населення.

Дослідження виявило наступні сприятливі умови, за яких співпраця бізнесу і НДО успішно започатковується:

- в якості ключових критеріїв при пошуку партнерів для співпраці представники обидвох сторін у першу чергу відзначили попередній досвід роботи та співпраці із різними структурами (58,6% експертів зі сторони бізнесу та 59,5% зі сторони НДО), прозорість процесів прийняття ними рішень (58,6% експертів зі сторони бізнесу та 67,6% зі сторони НДО); та фінансову прозорість (55,2% експертів зі сторони бізнесу та 64,9% зі сторони НДО);
- серед інших чинників експерти від НДО відзначили також наявність спільних цілей або зацікавлень.
- представники бізнесу наголосили на тому, що вони також враховують існування реального впливу НДО на життя громади у випадку використання ними спонсорської допомоги з боку бізнесу.

Експерти з обидвох сторін на загал зійшлися на позиції, що регіональний бізнес в цілому готовий співпрацювати із місцевими НДО. Проте, з їхньої точки зору, ця **готовність** стосується тільки **певних сфер бізнесу**, у першу чергу йдеться про:

- освітній бізнес (61% експертів зі сторони бізнесу та 54,1% зі сторони НДО);
- малий бізнес, орієнтований на вирішення запитів певних груп людей (56,1% експертів зі сторони бізнесу та 56,8% зі сторони НДО);
- бізнес зі сфери послуг (56,1% експертів зі сторони бізнесу та 48,6% зі сторони НДО);.

З іншого боку учасники опитування підтвердили, що усі сфери бізнесу можуть бути готовими до співпраці (41,5% експертів від бізнесу та 43,2% експертів від НДО), якщо формуються **взаємні з НДО потреби і спільне зацікавлення у взаємодії**.

Таким чином, важливість конкретної співпраці з НДО для бізнесу обумовлюється у першу чергу тією чи іншою **вигодою** для нього (46,8%). В якості суттєвої **вигоди** від співпраці з НДО експерти-підприємці назвали те, що вона створила більш **сприятливі умови для розвитку бізнесу** на загал (61,6%), оскільки зробила його **соціально відповідальнішим** (34,6%).

За оцінкою громадських активістів найважливішими бонусами для бізнесу від співпраці НДО з підприємцями є наступні *(дані, отримані на основі відкритих питань)*:

- відстоювання прав бізнесу в судах, захист інтересів малого бізнесу;
- можливість комунікувати із представниками бізнесу завдяки чому вдається навіть долати їхні упереджені стереотипи щодо недоцільності співпраці з НДО; забезпечення реклами для проектів бізнесу.

За оцінкою бізнесменів найважливішими бонусами для бізнесу від співпраці НДО з підприємцями є наступні *(дані, отримані на основі відкритих питань)*:

- бізнесові структури використовують контакти НДО для розширення клієнтських бізнес-баз;
- НДО бувають ефективними помічниками бізнесу на стадії його реєстрації;
- НДО часто є замовниками робіт для бізнесу й мають ресурси їх оплачувати, НДО час-від-часу отримують закордонне фінансування своїх проектів, а для бізнесу це означає, що оплата за замовленням буде не за місцевими мірками, а за європейськими.

За оцінкою громадських активістів найважливішими бонусами для НДО від їхньої співпраці з підприємцями є наступні *(дані, отримані на основі відкритих питань)*:

- отримання реальної фінансової підтримки для реалізації їхніх проектів;
- забезпечення реклами заходам, що проводять НДО.

В цілому експерти від НДО відмітили, що їхні організації зазвичай у першу чергу очікують матеріальної, фінансової та інформаційної допомоги з боку бізнесу під час реалізації їхніх проектів.

За оцінкою бізнесменів найважливішими бонусами для НДО від їхньої співпраці з підприємцями є наступні (дані, отримані на основі відкритих питань):

- бізнес має спільні цінності з НДО, тому останнім подобається працювати з бізнесом;
- буває, що НДО потрібен дизайн для реклами їхньої акції, але вони не мають на це коштів, тоді дається це завдання представникові від НДО, людина здобуває необхідні практичні навички, а організація отримує своє замовлення безкоштовно;
- бізнес допомагає НДО під час написання проектів для отримання грантів, особливо в частині формування бюджету проекту;
- підприємці часто безкоштовно надають транспортні послуги НДО.

Дослідження виявило також наступні негативні чинники, що віддаляють відносини між бізнесом і НДО на Луганщині та Донеччині від зазначеної вище моделі.

На даний момент співпраця бізнесу і НДО є на початкових етапах свого формування. Серед НДО найчастіше зустрічається ситуація, що вони співпрацювали з 2-3 структурами бізнесу. Серед підприємців – що з 1-2 НДО.

За оцінками усіх експертів найсуттєвішими перешкодами для співпраці бізнесу і НДО є наступні (дані, отримані на основі відкритих питань):

- відсутність належного інформування про діяльність НДО або бізнесу;
- відсутність належного інформування про користь від співпраці бізнесу і НДО;
- брак взаємної довіри;
- недосконалість законодавства про умови щодо діяльності бізнесу або НДО (обмеження, рамки, заборони, тягар звітності тощо);
- відсутність зацікавлення бізнесу у діяльності НДО
- брак практичної користі від співпраці з громадським сектором;
- значні часові обмеження для налагодження співпраці, хоча потреба у ній була і є.

За оцінками підприємців бар'єрами для співпраці бізнесу і НДО є наступні (дані, отримані на основі відкритих питань):

- низька культура взаємодії бізнесу і НДО;
- низький рівень соціальної відповідальності громадян;
- формальна (“для галочки”) діяльність НДО;
- буває так, що підприємців не влаштовує відсутність прозорості у прийнятті рішень керівництвом громадських організацій та їхня низька фінансова дисципліна;
- часом НДО тільки “піаряться” на своїх акціях, “відмиваючи гранти”, і не дбають про реальний суспільно корисний результат від своєї діяльності;
- низькі прибутки бізнесу, коли немає належних економічних умов для благодійності.

За оцінками громадських активістів перешкодами для співпраці бізнесу і НДО є наступні (дані, отримані на основі відкритих питань):

- відсутність фінансово сталого бізнесу в регіоні (співпрацюють тільки ФОПи час від часу, а великий бізнес ні);
- відсутність розуміння, як зробити так, щоб співпраця була взаємовигідною;
- багато бізнесових структур в регіоні співпрацює виключно із тими НДО, які вони створили самі (з так званими “ручними НДО”).
- бували ситуації, коли для громадського сектору була неприйнятною невідповідність дій бізнесу стосовно заявлених цілей.

РЕКОМЕНДАЦІЙ СТОСОВНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ

Заходи соціоінженерії, які можуть сприяти покращенню співпраці бізнесу і НДО в регіоні.

Дбати про умови, щоб розвивалась **довіра** НДО до бізнесу, а бізнесу до НДО. Довіра є основою для будь-якої взаємодії, що має за мету досягнення певного суспільно значущого результату. В її основі має бути прозорість у генеруванні та організаційному й фінансовому підтримуванні дій, скерованих назустріч одне одному.

Сприяти підвищенню **рівня поінформованості про НДО та про бізнесові структури** в регіоні. Чим вищим і деталізованішим буде рівень поінформованості про потенціал та про потреби як структур НДО, так і підприємств бізнесу, тим кращими будуть умови для вибудовування довіри між ними.

Сприяти підвищенню **рівня поінформованості про користь від співпраці НДО та бізнесу** для громад міст, для НДО, для бізнесу. Особливо структурам НДО слід враховувати, що для представників бізнесу є важливим бачити реальний вплив НДО на життя громади у випадку використання ними спонсорської допомоги з боку підприємців.

Дбати про **аргументи, які роблять співпрацю бізнесу і НДО взаємовигідною**. За мережею активних показників це дослідження виявило, що в принципі усі сфери бізнесу можуть бути готовими до співпраці, якщо формуються **взаємні з НДО потреби і спільне зацікавлення у взаємодії**. На загал кожна зі сторін повинна усвідомлювати потребу у співпраці на ґрунті зрозуміння, що результат від неї буде значимішим, ніж робота нарізно. Кожен із учасників потенційної взаємодії є професіоналом у своїй сфері, володіючи унікальними для нього ресурсами, завдяки чому, співпрацюючи, партнери можуть виконувати більш значущі речі, ніж поокремі самі в силу поєднання професійних навичок із різних сфер.

Також слід дбати, щоб для кожної зі сторін діяло правило **“не приходь тільки із проблемою, а приходь також із представленням можливих варіантів її вирішення”**. Коли будь яка із сторін звертається із пропозицією співпраці, ця пропозиція має бути дуже конкретно із детальним описом переваг та можливостей для кожної сторони. Це з одного боку економить час (зокрема, для експертів від бізнесу найсуттєвішою перешкодою є брак часу для налагодження співпраці), а з іншого продемонструє професійність та скерованість на результат тієї сторони, яка звернулась

із пропозицією співпраці. Це дослідження виявило також такий цікавий факт, що **представники бізнесу**, які планують співпрацю, **хотіли б долучатись до спільних проектів ще на етапі розвитку ідеї**. Це свідчить про їхню зацікавленість не лише у інструментальній (здебільшого спонсорській) формі допомоги акціям НДО, але й у інших форматах взаємодії, як нададуть **підприємцям** усвідомлення, що вони також є **активними генераторами ідей** щодо проектів, корисних для місцевих громад.

Рекомендованими напрямками для співпраці бізнесу і НДО, які у відповідності до накопиченого досвіду є продуктивними в контексті розвитку локальних спільнот Донеччини і Луганщини, є наступні:

- розвиток громадських платформ та молодіжних хабів як просторів, де налагоджуються і розвиваються взаємодії між тими, хто є зацікавлений у співпраці;
- взаємодія в рамках започаткування проектів як бізнесу, так і НДО, скерованих на покращення тієї чи іншої сторони в житті тієї чи іншої місцевої громади;
- облаштування громадських просторів (скверів, міжбудинкових майданчиків тощо), які є максимально включеними у повсякденне життя людей, а тому активно свідчитимуть про користь від співпраці НДО та бізнесу;
- участь у акціях із соціального захисту потребуючих груп людей (наприклад, діти у сільських місцевостях регіону, мешканці населених пунктів на лінії розмежування АТО, особи з особливими потребами на інші);
- підтримування освіти, допомога у охороні здоров'я, пропаганда здорового способу життя в регіоні, участь у вирішенні екологічних проблем в регіоні, наприклад із впорядкуванням сміттєзвалищ;
- участь у розвитку економічної та правової грамотності жителів регіону;
- враховуючи специфіку Луганщини та Донеччини, як регіонів, які зазнали руйнівного впливу бойових дій, важливою є співпраця НДО та бізнесу над розвитком культури і мистецтв (співучасть у проведенні фестивалів, концертів, виставок, благодійних ярмарків, у організації галерей, мистецьких гуртків тощо), що активно сприяє пониженню рівня соціального стресу і аномії в місцевих громадах.

ДОДАТКИ

Додаток № 1. Дослідження співпраці між бізнесом та НДО (запитальник для представників бізнесу)

Шановні експерти!

Львівська бізнес-школа УКУ, «Форум НДО в Україні» та соціологічна лабораторія школи соціології УКУ запрошують підприємців та керівників організацій громадського сектору до участі в опитуванні, яке проводитиметься за підтримки Посольства Великої Британії.

Опитування покликане дослідити особливості міжсекторальної співпраці громадських організацій та бізнесу в Донецькій та Луганській областях. За підсумками опитування буде проведено конференцію-презентацію отриманих результатів, а також підготовлено кілька навчальних прикладів. Для того, щоб нам вдалося краще зрозуміти досвід та особливості співпраці НДО і бізнесу, ми просимо Вас заповнити цю анкету.

Опитування проводиться серед представників малого та середнього бізнесу, а також представників громадського сектору з Донецької та Луганської областей. Це дослідження відбувається у формі індивідуального експертного опитування. Водночас ми гарантуємо анонімність експертних оцінок, оскільки результати опитування будуть оприлюднені в узагальненому вигляді. Відповідаючи на наші запитання керуйтеся, будь ласка, власною думкою, оскільки для нас не існує правильних чи неправильних відповідей.

Щиро дякуємо за допомогу!

А. Електронна адреса * _____

1. Як Ви вважаєте, чи потрібно бізнесу та НДО в Україні співпрацювати?

- так, обов'язково, і на регулярній основі
- так, ситуативно, якщо виникне потреба
- ні, потреби у такій співпраці немає (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 3)
- важко сказати, потрібно чи ні (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 4)

2. Якщо так, то яку роль може відігравати співпраця між бізнесом та НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ. ПІСЛЯ ВІДПОВІДІ ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 4)

- створює умови для активізації соціальних та громадянських ініціатив на місцях
- є інструментом розвитку та підвищення соціальної відповідальності бізнесу
- робить діалог громади з бізнесом більш відкритим
- надає можливість бізнесу зменшити податкове навантаження та отримати додаткові пільги
- дозволяє швидше вирішувати важливі для громади питання
- створює більш сприятливі умови для розвитку бізнесу на загал
- вона є ефективним механізмом розвитку громадянського суспільства в цілому
- інше _____

3. Якщо ні, то чому, на Вашу думку, співпраця між бізнесом та НДО є непотрібною? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- вона нічого не дає для розвитку громади
- вона не здатна принести користь бізнесу
- вона переобтяжує бізнес зайвою для нього соціальною відповідальністю
- вона не здатна зробити бізнес більш відкритим до НДО
- вона переобтяжує НДО зайвими для них обов'язками
- вона не здатна зробити НДО більш відкритими до бізнесу
- інше _____

4. Чи, на Вашу думку, український бізнес взагалі готовий співпрацювати з НДО?

- так, в цілому готовий
- так, готовий, проте це стосується тільки певних сфер бізнесу
- ні, не готовий (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 6)

5. Які саме сфери бізнесу готові співпрацювати з НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- торгівля шляхом безпосередньої взаємодії із покупцями
- промислове виробництво
- будівництво
- сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство
- сфера послуг (колективних, громадських, особистих)
- торгівля за посередництвом Інтернету
- транспорт
- малий бізнес, орієнтований на певні групи (кафе для фрілансерів, квест-кімнати, скалодроми тощо).
- освітній бізнес
- консалтинг
- операції з нерухомістю
- готелі та ресторани
- охорона здоров'я
- усі сфери бізнесу, якщо є взаємні потреба і зацікавлення
- інше _____

6. Чи знаєте Ви приклади успішної співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

- так, знаю, досить багато
- дещо знаю, проте не достатньо
- знаю дуже мало
- не знаю нічого про таку співпрацю (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 8)

7. Якщо знаєте, то опишіть, будь ласка, якою саме була чи є ця співпраця

8. Чи маєте Ви досвід співпраці з НДО над втіленням проектів?

- так, було спільно реалізовано декілька проектів
- так, було спільно реалізовано один проект
- ми були тільки спонсорами проектів/ проекту
- ні, не маємо такого досвіду і не плануємо співпрацювати (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 10)
- ні, не маємо такого досвіду, однак плануємо налагодити співпрацю (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 10)

9. Якщо так, то досвід втілення яких спільних проектів Ви маєте? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ. ПІСЛЯ ВІДПОВІДІ ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 11)

- соціальна робота
- громадські ініціативи
- бізнес проекти
- еко-проекти
- освітні проекти
- інше _____

10. Якщо ні, то чому ніколи не співпрацювали із НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність довіри до НДО
- некомпетентність членів НДО
- відсутність потреби у такій співпраці
- відсутність часу для налагодження такої співпраці, хоча потреба у ній була / є
- інше _____

для тих, хто не має досвіду співпраці --> перехід питання № 28

11. Якщо Ви провели/ ведете таку співпрацю, то з якою кількістю НДО?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- більше 5
- інше _____

12. Чи співпраця з НДО є важливою для Вашого бізнесу?

- Так, якщо є вигода
- В принципі так, але без неї можна було б і обійтися
- Ні (ПЕРЕХІД ДО ПИТАННЯ № 14)

13. Чим саме ця співпраця є важливою для Вашого бізнесу? (ВИБЕРІТЬ ОДИН НАЙВАЖЛИВІШИЙ ДЛЯ ВАС ВАРІАНТ ВІДПОВІДІ)

- вона зробила мій бізнес більш соціально відповідальним
- вона надала можливість зменшити податкове навантаження та отримати додаткові пільги
- вона створила більш сприятливі умови для розвитку нашого бізнесу на загал
- інше _____

14. Чи ця співпраця дає щось корисне для Вашого міста та міської громади?

- так
- ні
- важко відповісти, дає чи ні

15. Розкажіть про позитивні сторони співпраці бізнесу та НДО у випадку діяльності Вашого підприємства

16. В рамках Вашого досвіду співпраці з НДО чи було щось з переліченого нижче, що Вас не влаштовувало? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність прозорості у прийнятті рішень
- відсутність фінансової прозорості
- незрозумілість цілей та завдань діяльності організації
- незрозумілість цілей та завдань запропонованого проекту
- невідповідність дій заявленим цілям
- конфліктні ситуації, які виникали
- усе гаразд, все влаштовувало
- інше _____

17. Скажіть, будь ласка, хто перший ініціює/ініціював партнерство, спільний проект/проекти?

- Представники НДО звертаються/звернулись до нас як до представників бізнесу
- Ми як представники бізнесу звертаємось до представників НДО

18. Звідки Ви зазвичай дізнаєтеся про НДО, з якими потенційно могли б співпрацювати? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- інформація органів місцевого самоврядування
- інформація зі ЗМІ
- інформація зі соціальних мереж
- рекомендації від інших людей
- звернення безпосередньо від громадських організацій
- інше _____

19. Які критерії Ви визначили б як ключові при пошукові партнерів для співпраці серед НДО? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- прозорість процесів прийняття рішень
- фінансова прозорість
- впізнаваність серед інших НДО
- впливовість та зв'язок з державними структурами, політиками
- попередній досвід роботи та співпраці із різними структурами
- досвід співпраці із іноземними структурами та фірмами
- інше _____

20. Чи можете Ви назвати НДО, діяльність яких вважаєте дійсно ефективною?

- так
- ні

Якщо так, то перелічіть їх, будь ласка, а також зазначте, ЩО САМЕ в їхній діяльності Вам імпонує

21. ДЛЯ ТИХ, ХТО СПІВПРАЦЮЄ З НДО. На якому етапі Ви, зазвичай, долучаєтеся до підтримки проектів НДО?

- на етапі пошуку ідеї для проекту
- на етапі планування проекту
- на етапі реалізації проекту
- інше _____

22. ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ НАМІР ЧИ ПЛАНУЄ СПІВПРАЦЮВАТИ З НДО. На якому етапі Вам було би цікаво долучитись до підтримки проектів НДО?

- на етапі пошуку ідеї для проекту
- на етапі планування проекту
- на етапі реалізації проекту
- інше _____

23. Які проекти НДО (в розумінні їхньої спрямованості на певну цільову аудиторію) Ви підтримуєте/підтримували б НАЙБІЛЬШ ОХОЧЕ? (МОЖНА ВИБРАТИ ДО ТРЬОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- діти
- сім'ї в складних життєвих обставинах (серед батьків - безробіття, алкоголізм, наркоманія тощо)
- люди з особливими потребами
- ВІЛ інфіковані
- студенти
- учасники АТО
- внутрішньо переміщені особи
- інше _____

24. Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом є найбільш ефективними ТЕПЕР? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- фінансова підтримка НДО з боку бізнесу
- матеріальна підтримка НДО з боку бізнесу (наприклад, надання техніки, матеріалів тощо)
- інформаційна підтримка НДО з боку бізнесу
- консультування НДО з боку бізнесу
- ресурсна підтримка бізнесу з боку НДО (наприклад, участь волонтерів у стартапах бізнесу тощо)
- інформаційна підтримка бізнесу з боку НДО
- консультування бізнесу з боку НДО
- інше _____

25. Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом будуть найбільш ефективними у перспективі 3 років? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- фінансова підтримка НДО з боку бізнесу
- матеріальна підтримка НДО з боку бізнесу (наприклад, надання техніки, матеріалів тощо)
- інформаційна підтримка НДО з боку бізнесу
- консультування НДО з боку бізнесу
- ресурсна підтримка бізнесу з боку НДО (наприклад, участь волонтерів у стартапах бізнесу тощо)
- інформаційна підтримка бізнесу з боку НДО
- консультування бізнесу з боку НДО
- інше _____

26. Чи долучалися Ви до співфінансування проектів, що підтримують НДО, спільно з своїми колегами з бізнесу?

- так долучався
- ні, але хотів/ла би
- ні, не бачу в цьому потреби (ПЕРЕХІД ДО ПИТАННЯ № 29)
- інше _____

27. Якою була форма такого співфінансування?

- ми просто одноразово зібралися зробити щось добре разом
- ми створили спільний фонд для системної підтримки проектів
- я створив/ла власний іменний фонд, а мої колеги з бізнесу мені в цьому допомогли
- інше _____

28. Що, на Вашу думку, перешкоджає співпраці між НДО та бізнесом? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність належної інформації про діяльність НДО чи бізнесу
- низький професійний рівень працівників НДО чи бізнесу
- неефективність такої співпраці
- відсутність потреби у такій співпраці
- відсутність розуміння потреби такої співпраці
- інше _____

29. Як змінилася, на Вашу думку, за останніх три роки співпраця НДО та бізнесу у Вашому регіоні?

- посилилась
- залишилася на тому ж рівні
- зменшилась
- такої співпраці немає

30. Чи відчуваєте Ви потребу у посиленні співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

- так, безумовно, така співпраця необхідна, а тому її слід посилити
- важко сказати, потребує така співпраця посилення чи ні
- ні, не бачу змісту у розвиткові такої співпраці

31. Як Ви вважаєте, чи спільна діяльність бізнесу та НДО впливає на формування або вдосконалення наступних сфер державної політики?

31.1. Децентралізація влади

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.2. Формування та розвиток окремих територіальних громад

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.3. Реформа освіти

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.4. Реформа медичного обслуговування

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.5. Соціальний захист населення

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.6. Політика у сфері культури

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.7. Політика у сфері молоді та спорту

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

31.8. Інша сфера державної політики

- так, впливає
- ні, не впливає

Уточніть, яка інша сфера _____

У нас залишилось декілька запитань про Ваше підприємство

32. Зазначте, будь ласка, скільки людей працює на Вашому підприємстві? * _____

33. До якого типу можна віднести Ваш бізнес? *

- малий
- середній
- великий

34. До якої сфери відноситься Ваш бізнес? (ОБЕРІТЬ УСІ ВАРІАНТИ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВАШОГО ПІДПРИЄМСТВА) *

- торгівля шляхом безпосередньої взаємодії із покупцями
- промислове виробництво
- будівництво
- сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство
- сфера послуг (колективних, громадських, особистих)
- торгівля за посередництвом Інтернету
- транспорт
- малий бізнес, орієнтований на певні групи (кафе для фрілансерів, квест-кімнати, скалодроми тощо).
- освітній бізнес
- консалтинг
- операції з нерухомістю
- готелі та ресторани
- охорона здоров'я
- інше _____

35. Зазначте, будь ласка, масштаб діяльності Вашого підприємства *

- рівень населеного пункту, в якому воно є зареєстрованим
- обласний рівень
- охоплює своєю діяльністю регіон (декілька областей)
- загальноукраїнський рівень
- міжнародний рівень
- інше _____

36. Як довго працює Ваше підприємство? Вкажіть, будь ласка, кількість років його роботи. *

37. Зазначте, будь ласка, Ваше прізвище та ім'я

38. Зазначте, будь ласка, Вашу посаду на Вашому підприємстві

39. Зазначте, будь ласка, назву підприємства, яке Ви представляєте *

40. Зазначте, будь ласка, місто, у якому фактично розташоване Ваше підприємство *

41. Чи було б Вам цікаво отримувати зведену інформацію про ініціативи НДО, які є в регіоні? *

- так, було би цікаво отримувати таку інформацію
- важко визначитись, цікаво чи ні
- ні, така інформація для мене не є цікавою

42. За результатами цього опитування у нас може виникнути потреба звернутись до Вас знову, щоб уточнити інші деталі роботи Вашого підприємства в рамках співпраці бізнесу і НДО. Чи даєте Ви згоду на таке звернення? *

- так, даю на це згоду
- ні, не даю на це згоду

Додаток № 2. Дослідження співпраці між бізнесом та НДО (запитальник для представників НДО)

Шановні експерти!

Львівська бізнес-школа УКУ, «Форум НДО в Україні» та соціологічна лабораторія школи соціології УКУ запрошують підприємців та керівників організацій громадського сектору до участі в опитуванні, яке проводитиметься за підтримки Посольства Великої Британії.

Опитування покликане дослідити особливості міжсекторальної співпраці громадських організацій та бізнесу в Донецькій та Луганській областях. За підсумками опитування буде проведено конференцію-презентацію отриманих результатів, а також підготовлено кілька навчальних прикладів. Для того, щоб нам вдалося краще зрозуміти досвід та особливості співпраці НДО і бізнесу, ми просимо Вас заповнити цю анкету.

Опитування проводиться серед представників малого та середнього бізнесу, а також представників громадського сектору з Донецької та Луганської областей. Це дослідження відбувається у формі індивідуального експертного опитування. Водночас ми гарантуємо анонімність експертних оцінок, оскільки результати опитування будуть оприлюднені в узагальненому вигляді. Відповідаючи на наші запитання керуйтеся, будь ласка, власною думкою, оскільки для нас не існує правильних чи неправильних відповідей.

Щиро дякуємо за допомогу!

А. Електронна адреса * _____

1. Як Ви вважаєте, чи потрібно бізнесу та НДО в Україні співпрацювати?

- так, обов'язково, і на регулярній основі
- так, ситуативно, якщо виникне потреба
- ні, потреби у такій співпраці немає (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 3)
- важко сказати, потрібно чи ні (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 4)

2. Якщо так, то яку роль може відігравати співпраця між бізнесом та НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ. ПІСЛЯ ВІДПОВІДІ ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 4)

- створює умови для активізації соціальних та громадянських ініціатив на місцях
- є інструментом розвитку та підвищення соціальної відповідальності бізнесу
- робить діалог громади з бізнесом більш відкритим
- надає можливість бізнесу зменшити податкове навантаження та отримати додаткові пільги
- дозволяє швидше вирішувати важливі для громади питання
- створює більш сприятливі умови для розвитку бізнесу на загал
- вона є ефективним механізмом розвитку громадянського суспільства в цілому
- інше _____

3. Якщо ні, то чому, на Вашу думку, співпраця між бізнесом та НДО є непотрібною? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- вона нічого не дає для розвитку громади
- вона не здатна принести користь бізнесу
- вона переобтяжує бізнес зайвою для нього соціальною відповідальністю
- вона не здатна зробити бізнес більш відкритим до НДО
- вона переобтяжує НДО зайвими для них обов'язками
- вона не здатна зробити НДО більш відкритими до бізнесу
- інше _____

4. Чи, на Вашу думку, український бізнес взагалі готовий співпрацювати з НДО?

- так, в цілому готовий
- так, готовий, проте це стосується тільки певних сфер бізнесу
- ні, не готовий (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 6)

5. Які саме сфери бізнесу готові співпрацювати з НДО? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- торгівля шляхом безпосередньої взаємодії із покупцями
- промислове виробництво
- будівництво
- сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство
- сфера послуг (колективних, громадських, особистих)
- торгівля за посередництвом Інтернету
- транспорт
- малий бізнес, орієнтований на певні групи (кафе для фрілансерів, квест-кімнати, скалодроми тощо).
- освітній бізнес
- консалтинг
- операції з нерухомістю
- готелі та ресторани
- охорона здоров'я
- усі сфери бізнесу, якщо є взаємні потреба і зацікавлення
- інше _____

6. Чи знаєте Ви приклади успішної співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

- так, знаю, досить багато
- дещо знаю, проте не достатньо
- знаю дуже мало
- не знаю нічого про таку співпрацю (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 8)

7. Якщо знаєте, то опишіть, будь ласка, якою саме була чи є ця співпраця

8. Чи маєте Ви досвід співпраці з представниками бізнесу над втіленням проектів?

- так, було спільно реалізовано декілька проектів
- так, було спільно реалізовано один проект
- ми отримали тільки їхню спонсорську допомогу для нашого/их проекту/тів
- ні, не маємо такого досвіду і не плануємо співпрацювати (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 10)
- ні, не маємо такого досвіду, однак плануємо налагодити співпрацю (ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 10)

9. Якщо так, то досвід втілення яких спільних проектів Ви маєте? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ. ПІСЛЯ ВІДПОВІДІ ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ № 11)

- соціальна робота
- громадські ініціативи
- бізнес проекти
- еко-проекти
- освітні проекти
- інше _____

10. Якщо ні, то чому Ви ніколи не співпрацювали з бізнесом? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність довіри до бізнесу
- відсутність інтересу представників бізнесу до проблем НДО
- відсутність потреби у такій співпраці
- відсутність часу для налагодження такої співпраці, хоча потреба у ній була / є
- інше _____

для тих, хто не має досвіду співпраці --> перехід питання № 24

11. Якщо Ви провели/ ведете таку співпрацю, то з якою кількістю підприємств?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- більше 5
- інше _____

12. Чи ця співпраця дає щось корисне для Вашого міста та міської громади?

- так
- ні
- важко відповісти, дає чи ні

Якщо так, то уточніть, що саме

13. Розкажіть про позитивні сторони співпраці бізнесу та НДО у випадку діяльності Вашого НДО

14. В рамках Вашого досвіду співпраці з бізнесом чи було щось з переліченого нижче, що Вас не влаштовувало? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність прозорості у прийнятті рішень
- відсутність фінансової прозорості
- незрозумілість цілей та завдань діяльності підприємства
- незрозумілість цілей та завдань запропонованого проекту
- невідповідність дій заявленим цілям
- конфліктні ситуації, які виникали
- усе гаразд, все влаштовувало
- інше _____

15. Скажіть, будь ласка, хто перший ініціює/ініціював партнерство, спільний проект/проекти?

- Представники бізнесу звертаються/звернулись до нас як до представників НДО
- Ми як представники НДО звертаємось до представників бізнесу

16. Звідки Ви зазвичай дізнаєтеся про підприємства, з якими потенційно могли б співпрацювати? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- інформація органів місцевого самоврядування
- інформація зі ЗМІ
- інформація зі соціальних мереж
- рекомендації від інших людей
- звернення безпосередньо від підприємницьких структур
- інше _____

17. Які критерії Ви визначили б як ключові при пошукові партнерів для співпраці серед бізнесу? (ВИБЕРІТЬ НЕ БІЛЬШЕ 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- прозорість процесів прийняття рішень
- фінансова прозорість
- впізнаваність серед інших підприємницьких структур
- впливовість та зв'язок з державними структурами, політиками
- попередній досвід роботи та співпраці із різними структурами
- досвід співпраці із іноземними структурами та фірмами
- інше _____

18. ДЛЯ ТИХ, ХТО СПІВПРАЦЮЄ З БІЗНЕСОМ. На якому етапі реалізації своїх проектів Ви, зазвичай, шукаєте підтримку бізнесу?

- на етапі пошуку ідеї для проекту
- на етапі планування проекту
- на етапі реалізації проекту
- інше _____

19. ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ НАМІР ЧИ ПЛАНУЄ СПІВПРАЦЮВАТИ З БІЗНЕСОМ. На якому етапі реалізації своїх проектів Вам було би цікаво шукати підтримку бізнесу?

- на етапі пошуку ідеї для проекту
- на етапі планування проекту
- на етапі реалізації проекту
- інше _____

20. Якої підтримки від бізнесу Ви, зазвичай, очікуєте? (ВИБЕРІТЬ ДО 3-Х ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- консультаційної
- фінансової
- інформаційної
- матеріальної
- інше _____

21. Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом є найбільш ефективними ТЕПЕР? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- фінансова підтримка НДО з боку бізнесу
- матеріальна підтримка НДО з боку бізнесу (наприклад, надання техніки, матеріалів тощо)
- інформаційна підтримка НДО з боку бізнесу
- консультування НДО з боку бізнесу
- ресурсна підтримка бізнесу з боку НДО (наприклад, участь волонтерів у стартапах бізнесу тощо)
- інформаційна підтримка бізнесу з боку НДО
- консультування бізнесу з боку НДО
- інше _____

22. Які, на Вашу думку, форми співпраці між НДО та бізнесом будуть найбільш ефективними у перспективі 3 років? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- фінансова підтримка НДО з боку бізнесу
- матеріальна підтримка НДО з боку бізнесу (наприклад, надання техніки, матеріалів тощо)
- інформаційна підтримка НДО з боку бізнесу
- консультування НДО з боку бізнесу
- ресурсна підтримка бізнесу з боку НДО (наприклад, участь волонтерів у стартапах бізнесу тощо)
- інформаційна підтримка бізнесу з боку НДО
- консультування бізнесу з боку НДО
- інше _____

23. Що, на Вашу думку, перешкоджає співпраці між НДО та бізнесом? (МОЖНА ВИБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ)

- відсутність належної інформації про діяльність НДО чи бізнесу
- низький професійний рівень працівників НДО чи бізнесу
- неефективність такої співпраці
- відсутність потреби у такій співпраці
- інше _____

24. Як змінилася, на Вашу думку, за останніх три роки співпраця НДО та бізнесу у Вашому регіоні?

- посилилась
- залишилася на тому ж рівні
- зменшилась
- такої співпраці немає

25. Чи відчуваєте Ви потребу у посиленні співпраці між бізнесом та НДО у Вашому регіоні?

- так, безумовно, така співпраця необхідна, а тому її слід посилити
- важко сказати, потребує така співпраця посилення чи ні
- ні, не бачу змісту у розвиткові такої співпраці

26. Як Ви вважаєте, чи спільна діяльність бізнесу та НДО впливає на формування або вдосконалення наступних сфер державної політики?

26.1. Децентралізація влади

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.2. Формування та розвиток окремих територіальних громад

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.3. Реформа освіти

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.4. Реформа медичного обслуговуванням

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.5. Соціальний захист населення

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.6. Політика у сфері культури

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.7. Політика у сфері молоді та спорту

- так, впливає
- важко сказати, впливає чи ні
- ні, не впливає

26.8. Інша сфера державної політики

- так, впливає
- ні, не впливає

Уточніть, яка інша сфера _____

У нас залишилось декілька запитань про Вашу НДО

27. Хто є цільовою аудиторією Вашої НДО? (ОБЕРІТЬ УСІ ВАРІАНТИ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВАШОЇ НДО) *

- діти
- сім'ї в складних життєвих обставинах (серед батьків - безробіття, акоголізм, наркоманія тощо)
- люди з особливими потребами
- ВІЛ інфіковані
- студенти
- люди похилого віку
- учасники АТО
- внутрішньо переміщені особи
- інше _____

28. Зазначте, будь ласка, скільки людей (на постійній основі та волонтерів) залучено до діяльності Вашої НДО? *

29. Зазначте, будь ласка, масштаб діяльності Вашої НДО *

- рівень населеного пункту, в якому вона є зареєстрованою
- обласний рівень
- охоплює своєю діяльністю регіон (декілька областей)
- загальноукраїнський рівень
- міжнародний рівень
- інше _____

30. Як довго працює Ваша НДО? Вкажіть, будь ласка, кількість років її роботи. * _____**31. Зазначте, будь ласка, Ваше прізвище та ім'я**

32. Зазначте, будь ласка, Вашу посаду у цій НДО

33. Зазначте, будь ласка, назву НДО, яку Ви представляєте *

34. Зазначте, будь ласка, місто, в якому фактично розташоване Ваше НДО *

35. Чи було б Вам цікаво отримувати зведену інформацію про підприємства регіону, з якими Ви б могли співпрацювати? *

- так, було би цікаво отримувати таку інформацію
- важко визначитись, цікаво чи ні
- ні, така інформація для мене не є цікавою

36. За результатами цього опитування у нас може виникнути потреба звернутись до Вас знову, щоб уточнити інші деталі роботи Вашої НДО в рамках співпраці бізнесу і НДО. Чи дасте Ви згоду на таке звернення? *

- так, даю на це згоду
- ні, не даю на це згоду

